Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Катедра української мови
імені проф.. Івана Ковалика

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТИ В ДИТЯЧИХ КОЛИСАНКАХ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Магістерська робота
студентки ІІ курсу, групи ФЛУ-21м
спеціалізації 035.01 Українська мова та література
(освітня програма "Українська мова та література")
денної форми здобуття освіти
Надолішньої Богдани Іванівни

Науковий керівник – к.ф.н. доц. Кутня Г.В.

Львів-2024

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ МОДАЛЬНОТИ ТА КОЛИСАНОК 9

1.1. Лінгвістичні категорії модальности 9

1.2. Суб'єктивна модальність як підкатегорія модальности 17

1.3. Дослідження та аналіз колисанок у науковій літературі 22

Висновки до розділу 1 28

РОЗДІЛ 2 ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ КОЛИСАНКАХ 29

2.1. Морфологічні засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках 30

2.1.1. Лексико-граматичні засоби вираження суб'єктивної модальности 31

2.1.1.1 Іменні частини мови як носії суб'єктивної модальности 31

2.1.1.2 Вигуки та звуконаслідувальні слова в українських колисанках ... 33

2.1.1.3. Частки в українських колисанках 37

2.1.2. Власне морфологічні засоби вираження суб'єктивної модальности 38

2.1.2.1. Грамеми наказового способу дієслова 39

2.1.2.2. Грамеми майбутнього часу дієслова 41

2.2. Синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках 44

2.2.1.Речення за комунікативною метою висловлювання 44

2.2.1.1.Спонукальні речення 44

2.2.1.2.Питальні речення 47

2.2.2. Компоненти речення, які є носіями модальности 49

2.2.2.1. Звертання в українських колисанках ..... ……49

2.2.2.2. Однорідні члени речення 55

2.3. Стилістично-синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках 57

2.3.1. Порівняння 57

2.3.2. Антитеза 59

2.3.3. Персоніфікація 60

2.4. Граматичні засоби вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках 63

2.4.1. Лексико-морфологічні та власне морфологічні засоби вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках 63

2.4.2. Синтаксичні та стилістично-синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках 72

Висновки до розділу 2 82

ВИСНОВКИ 82

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 89

ВСТУП

Неможливо уявити людини окремо від суспільства, адже кожна особистість формується, розвивається і реалізовує себе саме через взаємодію з иншими людьми, беручи постійну участь у спільній діяльности та обмінюючись думками, ідеями чи емоціями. Ключовим елементом життя в суспільстві для людини є, безперечно, спілкування, яке є носієм не тільки основної інформації, а й виразником суб'єктивних оцінок та ставлення мовця до реальности чи потенційних ситуацій.

Вивчення цих аспектів стало одним із центральних напрямків сучасного мовознавства у межах антропоцентричної спрямованости – середини XX – початку XXI ст. – вивчення мови в нерозривному зв'язку з людиною, з її свідомістю та мисленням, духовим життям і культурою, мови не просто як знаряддя міжособистісного спілкування, а й як способу відображення навколишнього світу і окремої особистости в цьому світі. Власне через це в мовознавстві набуває великого значення вивчення егоцентричних категорій, за допомогою яких людина не просто передає судження про навколишню дійсність, але робить це, пропускаючи все через себе та власний життєвий досвід. Однією з категорій, що виражає різні види співвіднесености висловлювання до дійсности та відношення того, хто говорить до висловлювання, є категорія модальности.

Питання, що стосуються категорії модальности, набувають нових пояснень, трактувань, відкриттів із розвитком наукової думки, не втрачаючи своєї актуальности перш за все через складність цієї категорії, яка зумовлена багатоплановістю її вираження, здатністю реалізовуватися у багатофункціональних виявах, різноманітністю функціональних особливостей, суміжности цієї категорії з иншими мовними та мовленнєвими явищами тощо. Актуальними проблемами для сучасного мовознавства є питання визначення категоріяльного статусу та кола субкатегоріяльних значень модальности з урахуванням різних аспектів висловлення.

Дослідження категорії модальности привертає увагу до

екстралінгвальних явищ, зокрема до дослідження зв'язоку між свідомістю людини та об'єктивною дійсністю, емоцій, які людина вкладає в мовлення, оцінки мовців щодо різних явищ дійсности. Категорія модальности була об'єктом наукових зацікавлень багатьох науковців, що працювали в царині філософії, логіки, філології тощо. Значний внесок у дослідження модальности як категорії мовознавства зробили такі вчені як Ш. Баллі[1], О.Єсперсен[2], Ф.Р. Пальмер[3], Дж.Коатс[4], І.Р.Вихованець[5], А.П.Загнітко[6], В.Д.Шинкарук[7] та інші.

Важливим аспектом для дослідження модальности є аналіз її суб'єктивної форми, яка відображає особисте ставлення мовця до змісту висловлювання. Суб'єктивна модальність проявляється через використання певних мовних засобів, що надають висловлюванню емоційного забарвлення або оцінки. Саме за допомогою мовних засобів мовець передає свої емоції, переконання та оцінки, що відображає глибокий зв'язок між мовою і свідомістю.

Категорію суб'єктивної модальности та засоби її вираження досліджували Ф.Бацевич[8], В.Козловський[9], Л.Павленко[10], С.Педченко[11], І.Смущинська[12], В.Ткачук[13], Н.М. Сафонова[14] та ин.

---

[1] Balli C. General linguistics and questions of the French language. M : 1955.
[2] Jespersen O. The Philosophy of Grammar. London : G. Allen and Unwin Ltd., 1924. 363 p.
[3] Palmer F. R. Semantics. Cambridge University Press, 1981. 221 p.
[4] Coates J. The Semantics of Modal Auxiliaries. London : Croom Helm, 1983. 259 p.
[5] Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ, 1982. 209 с.
[6] Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 435 с.
[7] Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.
[8] Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
[9] Козловський В. Про прагматичну спрямованість суб'єктивно-оцінного аспекту модальності. Мовознавство. Полтава, 1991. № 3. С. 68–73.
[10] Павленко Л. І. Формально надмірні висловлення як засіб вираження логічної модальності у діалозі. Житомир, 2006. № 27. С. 131–136.
[11] Pedchenko S.O. The subjective modality in modern Ukrainian: the lingual-pragmatic dimension. Полтава, 2020. Том 31 (70). № 4.Ч. 1. С.98–103.
[12] Смущинська І.В. Суб'єктивна модальність французької прози. Київ: КНУ ім. Т.Шевченка, 2001. 255 с.
[13] Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності. Монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. 240 с.
[14] Сафонова Н. М. Суб'єктивна модальність у діалозі та полілозі сучасної української драми (семантика та прагматика) [Текст] : дис... канд. філол. наук; Горлівський держ. педагогічний ін-т іноземних мов. Горлівка, 2005. 318 с.

У колисанках, які є унікальним видом народної творчости, засоби суб'єктивної модальности репрезентовані інтенсивно, адже це той жанр, де адресат виражає своє модально-оцінне ставлення та доносить свою інтенцію до реципієнта. Образність та символіку українських колисанок досліджували: С. Єрмоленко[15], Н. Данилюк[16] та ин.; англійський фольклор та колисанки досліджували Commins, D[17]., Dorson, R. M[18], Baker, F[19] та ин.. Дослідження колисанок привертають увагу науковців різної царини, у тому числі й мовознавців.

Актуальність роботи зумовлена необхідністю аналізу засобів вираження суб'єктивної модальности у колисанках як особливому жанрі фольклору для подальшого розвитку мовознавчих підходів до вивчення модальности в народній творчости, що сприятиме розширенню уявлення про взаємозв'язок мови, свідомости та культури.

Наукова новизна роботи полягає полягає в тому, що в ній вперше детально та комплексно проаналізовано засоби вираження суб'єктивної модальности в українських та англійських колисанках.

Метою магістерської роботи є аналіз засобів вираження суб'єктивної модальности в українських та англійських колисанках.

Об'єктом дослідження є категорія суб'єктивної модальности. **Предметом дослідження** є засоби вираження суб'єктивної модальности в українських та англійських колисанках.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1. Опрацювати наукову мовознавчу літературу про категорію модальности.
2. Проаналізувати колисанки як жанр пісенної народної творчости

---

[15] Єрмоленко С. І. Специфічні форми вокатива в дитячих колискових піснях. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2020. Т. 1, № Вип. 13. С. 48-52.

[16] Данилюк Н. Семантико-стилістичні особливості народнопісенних звертань. Українська мова. Науково-теоретичний журнал Інституту української мови Національної академії наук України. 2011. № 4. С. 32–39.

[17] Commins D. Lullabies of the World. New York : Random House Inc., 1967.

[18] Dorson, R. M. Folklore and folklife, an introduction. Chicago : University of Chicago Press, 1972

[19] Baker F. Sing, soothe and sleep: A lullaby education programme for first-time mothers. British journal of music education, 2006. P. 147-160.

українського та англійського народів.

3. Сформувати джерельну базу шляхом виявлення засобів вираження суб'єктивної модальности в українських та англійських колисанках.
4. Класифікувати та проаналізувати засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках відповідно до мовних особливостей їх реалізації:

   А) частини мови та окремі лексико-граматичні групи, які є носіями суб'єктивної модальности в українських колисанках;

   Б) спеціалізовані морфологічні форми, які відображають модальну суб'єктивну оцінку;

   В) власне синтаксичні засоби (комунікативно марковані речення щодо суб'єктивної модальности (за специфічною метою висловлювання, емоційною забарвленістю); власне синтаксичні одиниці та явища, як-от звертання, однорідні члени речення) та стилістично-синтаксичні (стилістичні прийоми та фігури, підґрунтям яких є синтаксичні одиниці та явища (порівняння, персоніфікація, антитеза тощо).

   5. Проаналізувати англійські колисанки, виявивши у них специфіку засобів вираження суб'єктивної модальности відповідно до мовних особливостей.

Джерельна база нашої роботи сформована на основі колисанок зі збірки «Український дитячий фольклор» за ред.. Галини Довженок, збірки «A book of lullabies» за ред.. Елви Софонії Сміт.

Методи та прийоми дослідження. Основним методом є описовий, завдяки якому зображено досліджувані одиниці, а також прийоми зіставлення, класифікації та систематизації, що мають на меті порівняти зібраний матеріал, розподілити його за подібними ознаками та впорядкувати здійснену класифікацію.

Теоретична цінність роботи полягає у виявленні та дослідженні засобів вираження суб'єктивної модальности в українських та англійських колисанках.

Практичне значення дослідження визначається тим, що його результати можуть бути застосовані при подальшому дослідженні засобів суб’єктивної модальности, зокрема у дитячій літературі. Зібраний матеріал можна використати у дидактичній практиці.

Структура наукової роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ МОДАЛЬНОТИ ТА КОЛИСАНОК

1.1. Лінгвістичні категорії модальности

Виникнення терміна «модальність» (від сер. лат. – modalis –модальний; лат. modus – міра, спосіб) пов'язують з дослідницькими надбаннями класичної формальної логіки. Модальність була введена в логіку через необхідність дослідження прагматичних аспектів формування правильних висловлювань, які потребували детального аналізу сутности речення. Уперше поняття модальности описав Аристотель у праці «Метафізика» (4 ст. до н.е.), виокремивши три провідні модальні поняття: необхідність, можливість та реальність.[20] Згодом у філософії Нового часу утвердився розподіл суджень І. Канта на асерторичні (судження про дійсність), аподиктичні (судження про необхідність), проблематичні (судження про можливість), а також на судження достовірні та вірогідні[21]. Проте з часом трактування категорії модальности вийшло поза площину філософського вчення та з'явилось у мовознавстві. У мовознавство категорію модальности ввів данський мовознавець О. Єсперсен. У своїй праці «Філософія граматики» (1924)[22] науковець розглянув цю категорію у контексті суб'єктивної кваліфікації висловлення мовцем і описав її як трихотомію модальних відношень: необхідність – можливість – неможливість. Спільним ґрунтом для дослідження модальности в логіці та мовознавстві є те, що модальність трактують як відношення до дійсности, проте аспекти досліджуваного об'єкта в них різні. Варто зазначити, що взаємодія цих двох дисциплін – логіки та лінгвістики – мала позитивний наслідок саме у творенні термінології, проте негативний вплив для мовознавства полягає в тому, що значення термінів часто різняться, і граматичні явища не завжди аналізують доречно з логічної точки зору.

---

[20] Aristotle Metaphysics. A Revised Text with Introduction and Commentary. William D. Ross – Oxford : Oxford University Press, 1925

[21] Abaci U. Kant's Revolutionary Theory of Modality. Oxford : Oxford University Press, 2019

[22] Jespersen O. The Philosophy of Grammar. London : G. Allen and Unwin Ltd., 1924. 363 p.

Швейцарський мовознавець Ш.Баллі – ще один науковець, хто детально вивчав модальність, представивши її як семантичну категорію комунікації. Ш.Баллі вважають засновником найвідомішої концепції модальности – модусно-диктумної, відповідно до якої у кожному висловленні можна виділити основний зміст – диктум – та модальну частину – модус. Модус, за визначенням науковця, містить емоційне, інтелектуальне або вольове судження мовця щодо диктуму. Ш.Баллі диференціює експліцитний та імпліцитний модуси. Відповідно до його диференціації основна форма вираження експліцитного модусу – головне речення у складі складнопідрядного з підрядним додатковим (з'ясувальним). Також науковець стверджує, що не можна надавати значення речення вислову, якщо в ньому не виявлено хоч якесь вираження модальности. Важливим є також те, що Ш.Баллі зазначав: «Модальність – це душа речення; як і думка, вона утворюється в основному в результаті активної операції мовця».[23] А це, на нашу думку, вказує на те, що категорія суб'єктивної модальности для мовознавця відігравала далеко не факультативну роль у побудові висловлень.

В українських мовознавчих студіях до середини XX ст.. домінувало трактування категорії модальности як кожного цілісного виразу думки, у якому відображення реальности відбувається за допомогою інтонаційних засобів та граматичних значень. Тобто модальність трактували як мовну категорію, що передає суб'єктивне ставлення мовця до висловленої думки через аспекти реальности, нереальности або можливости.[24]

Сучасні дослідження модальности є доволі різноплановими, тому в працях різних мовознавців відслідковуємо безліч трактувань цієї категорії. Модальність у різних лінгвістичних концепціях і теоріях вивчають як систему значень та способів їх вираження в мові. Є багато суперечливих тверджень

[23] Balli C. General linguistics and questions of the French language. M : 1955. C. 44

[24] Шнуровська Л.В. Теоретичні засади вивчення категорії модальності в сучасній лінгвістиці. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія. 2016. Т. 19, №. 2. С. 140-148

щодо категоріяльного статусу модальности та спектра її модальних значень. Модальність характеризують як семантичну категорію, як синтаксичну, як граматичну, логіко-граматичну, функціонально-семантичну, її називають «реченнєвою категорією суб'єктивного семантико-синтаксичного спрямування»[25] тощо. Семантичні теорії розглядають модальність як систему значень, пов'язаних з можливістю, необхідністю, бажанням тощо. У синтаксичних теоріях модальність аналізують як спосіб вираження модальних значень через різні синтаксичні конструкції. У рамках прагматичних теорій модальність – один із засобів впливу на комунікативний акт та взаємодію між співрозмовниками. Когнітивні теорії розглядають модальність як частину когнітивних процесів, пов'язаних з оцінкою можливостей та намірів. Ці різні підходи допомагають зрозуміти, як модальність функціонує у мовленні та як вона впливає на сприйняття та взаємодію у спілкуванні, та підтверджують той факт, що модальність – багатоаспектна категорія, яка є предметом різноманітних наукових зацікавлень.

Мовознавиця Сафонова Н.М. вважає, що в сучасному мовознавстві є вузький та широкий підходи до розуміння сутности категорії модальности: «у вузькому розумінні категорія модальности трактується як така, що характеризує ступінь реальности чи нереальности змісту висловлення. Прихильники широкого підходу включають у це поняття, виражене мовними засобами (вербальними та невербальними: екстралінгвістичними й паралінгвістичними), ставлення мовця до дійсности, до змісту мовлення, до співрозмовника, до самого себе, до оточення й до форми мовлення, включаючи емоційно-експресивну оцінку повідомлення».[26]

Власне через різноманіття досліджень модальности немає єдиного трактування цієї категорії, проте багато мовознавців говорить про наявність

---

[25] Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ, 1982. 209 с.

[26] Суб'єктивна модальність у діалозі та полілозі сучасної української драми (семантика та прагматика) [Текст] : дис... канд. філол. наук. Горлівський держ. педагогічний ін-т іноземних мов. Горлівка, 2005. С. 267

двох типів, які складають зміст модальности. Ці типи відповідно до трактувань науковців мають різні назви: об'єктивна і суб'єктивна модальність, зовнішньосинтаксична і внутрішньосинтаксична, первинна й вторинна, імпліцитна та експліцитна та ин.. У сучасних мовознавчих дослідженнях об'єктивна та суб'єктивна модальності є ключовими концепціями у розумінні висловлювань та їхніх можливих значень. Традиційним розумінням цих двох макрополів категорії модальности є те, що об'єктивна модальність – це обов'язкова ознака кожного висловлювання, одна з категорій, яка виражає відношення висловлювання до дійсности і яка є тісно пов'язана з поняттям способу та часу; а суб'єктивна модальність – та ознака речення, що пов'язана з особистою позицією мовця. Звичайно, не всі мовознавці вичленовують ці дві підкатегорії модальности, проте доречність розрізнення саме об'єктивної та суб'єктивної модальностей як підкатегоріяльних значень цієї категорії є, на нашу думку, доречна, що зумовлено інтерпретацією модальности як універсальної граматичної категорії, яка виражає об'єктивне відношення змісту висловлювання до реальности з точки зору мовця та суб'єктивне ставлення мовця до цього змісту.

Мовознавці Слинько І.І,, Гуйванюк В.В., Кобилянська М.Ф. у праці «Синтаксис сучасної української мови» вказують, що суб’єктивна модальність – досить широке поняття, під яким можна розуміти не тільки ставлення мовця, а й значення, що «спрямовані на пояснення пунктуації усіх вставних слів, у тому числі виділення частин висловленого, зв'язки між ними, адресат висловленого і навіть протиставлення раніше сказаному (пор.: проте, однак,навпаки)». Крім цього, «пов'язані з об'єктивною модальністю також такі поняття, як зв’язок між частинами висловлення, виділення якоїсь частини, адресат мови».[27]

В.Д.Шинкарук вважає, що модальність як категорія модусу «безпосередньо пов’язана з використанням речення в мовленнєвому акті. Вона

[27] Слинько І. І. та ін. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. Посібник. Київ : Вища шк., 1994. С. 374

прямо залежить від інтенції мовця, тому-то значення, які становлять модус речення, є в основному комунікативно-інтенційними. Ці значення накладаються на власне значення, модифікують їх і забезпечують актуальне прив'язання речення до референтної ситуації та введення його до тексту».[28] Мовознавець розмежовує три рівні речення – формальний, семантичний та комунікативний, акцентуючи на різниці між суб'єктивністю модусу та комунікативного аспекту. Модус, на його думку, відображає суб'єктивність мовця, його оцінки та ставлення до подій, а комунікативний аспект – суб'єктивність, орієнтовану на слухача. Комунікативна структура речення допомагає мовцю керувати увагою співрозмовника і визначати важливість інформації залежно від контексту спілкування. Отже, модус відповідає за включення суб'єктивної інформації, а комунікативний аспект – за її ієрархізацію в процесі комунікації.[29]

Шульжук К.Ф. також розрізняє об'єктивну та суб'єктивну модальності, наголошуючи на визначенні часу, адже відповідно до тверджень науковця саме визначення часу та реальності/ірреальності є об'єктивними модальними значеннями, тобто об'єктивною модальністю.[30]

Деякі з українських мовознавців дотримуються модусно-диктумного членування висловлення, започаткованого ще Ш.Баллі. Наприклад, А.П.Загнітко, продовжуючи дослідження дуалістичної природи речень, вважає, що саме модус згодом почали іменувати суб'єктивною модальністю, а диктум – об'єктивною: «Модус – це комунікативний аспект речення, відношення мовця до висловленого. Диктум – це номінативний аспект речення – позначення самої події, тієї чи иншої пропозиції. Під пропозицією мається на увазі семантичний інваріант, спільний для всіх членів парадигми речення і похідних від речення конструкцій (словосполучень, зворотів тощо).

---

[28] Шинкарук В.Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення. Чернівці : Рута, 2002. С. 20

[29] Там само. С. 23

[30] Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. С. 45

Це семантичне ядро, об’єктивна семантична константа речення».[31]

На думку О. Л. Доценко, суб’єктивна модальність реалізується у головній частині речення як волітивна, волюнтативна або оптативна модальність, тоді як об’єктивна модальність експлікується у підрядній частині речення зі зазначенням реальности або нереальности виконання головної дії.[32]

Войналович Л. П. наголошує на важливости часу та способу в категорії модальности. Науковець зазначає, що об’єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання та однією з категорій, що формує предикативну одиницю – речення. Цей вид модальности, на думку мовознавця, виражає відношення повідомлюваного до дійсности у плані реальности та ірреальности, а головним засобом оформлення модальности в цій функції є категорія способу дієслова. Основними засобами вираження реальної об’єктивної модальности є часові форми дієслів дійсного способу. Ірреальні об’єктивно-модальні значення виражаються формами умовного способу дієслів.[33]

Досліджуючи різні трактування об’єктивної та суб’єктивної модальности, робимо висновок про те, що об’єктивна модальність є обов’язковою структурною ознакою будь-якого речення, що виражає відношення повідомлюваного в реченні змісту до дійсности. Загальне значення об’єктивної модальности уточнюється в значеннях реальности (зміст висловлювання відповідав, відповідатиме або відповідає реальности) та ірреальности (зміст висловлювання відображає потенційно реальну – об'єктивно можливу, необхідну або бажану ситуацію). Разом із синтаксичними категоріями часу та особи, об’єктивна модальність формує основну реченнєву категорію – предикативність. Доречним вважаємо наголосити на розрізненні категорій

---

[31] Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 435 с.

[32] Доценко О.Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: монографія. Київ : Міленіум, 2006. С. 4

[33] Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки. 2013. Кн. 3. С.30

об’єктивної модальности та предикативности, адже деякі дослідники утотожнюють ці категорії.

Категорія модальности – одна зі складових одиниць ієрархічно вищої реченнєвої категорії – предикативности. Зокрема погоджуємося з твердженнями Шульжука К.Ф., який зазначає про предикативність: «реалізується вона у категоріях модальности і синтаксичного часу, які нерозривно пов’язані тобто комплексність предикативності виявляється в єдності цих двох синтаксичних категорій.»[34] Також мовознавець вказує, що предикативність як граматична категорія охоплює ті особливості речення, що репрезентують повідомлюване як реально здійснюване в теперішньому, минулому чи майбутньому часі або як ірреальне, тобто можливе, бажане тощо. У свою чергу такі граматичні значення об'єднуються спільним значенням стосунку повідомлюваного до дійсности, і саме це спільне значення називають модальністю. Проте важливо наголосити й на тому, що предикативність реалізується саме завдяки модальности.

Вагомою для нас є також думка Ткачука В.М., який вважає, що цілковите розмежування об’єктивної та суб’єктивної модальностей не є обгрунтованим та цілком можливим: «Категорично розмежовувати ці два основних види модальности не можна тому, що, по-перше, спостерігається спільність засобів їх вираження, по-друге, кожне речення характеризується співвідношенням наявних у ньому об’єктивних і суб’єктивних компонентів, що у свою чергу зумовлено природою оцінки.»[35] Крім цього, на думку мовознавця, висловлення завжди містять як об'єктивні, так і суб'єктивні компоненти, що пов'язує їх із реальністю та індивідуальним сприйняттям суб'єкта. Отже, поділ модальностей на об'єктивні та суб'єктивні є умовним, оскільки модальність відображає реальність з точки зору мовця, використовуючи типізовані мовні засоби. Єдність об'єктивної та суб'єктивної модальностей підтверджується

[34] Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004 С. 44

[35] Ткачук В.М. Категорія суб’єктивної модальності : монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. С.44

схожістю формальних засобів вираження та їхньою семантичною подібністю.

Погоджуємося також із думкою Сафонової Н.М., яка зауважує, що надмірне поле значень, які входять у хрестоматійне визначення модальности як «ставлення мовця до змісту повідомлюваного», дозволяє включати «будь-яке цілісне висловлення думки, почуття тощо, а отже, і майже необмежену кількість найрізноманітніших значень, які виражаються практично всім арсеналом мовної системи», тому доречним вважаємо встановлення інваріантного значення модальности, під яким розуміють характеристику речення щодо приналежности описуваної ситуації дійсному світові.[36]

[36] Сафонова Н. М. Суб'єктивна модальність у діалозі та полілозі сучасної української драми (семантика та прагматика) [Текст] : дис... канд. філол. наук; Горлівський держ. педагогічний ін-т іноземних мов. Горлівка, 2005. С. 269

1.2. Суб’єктивна модальність як підкатегорія модальности

Одне із нагрунтовніших досліджень категорії суб’єктивної модальности здійснив В.М.Ткачук у своїй монографії.[37] Суб’єктивну модальність науковець окреслює як підполе з частин макрополя модальности. Важливою є думка науковця про те, що семантичну домінанту функціонально-семантичного поля модальности окреслює слово «оцінка»: мовець оцінює зміст речення та, виражаючи його у висловленні, вказує слухачу на те, приміром, що це висловлення не відображає реальний стан речей, а передає модельовану дійсність, наявну в психіці мовця, тобто підкреслює гіпотетичність чи ірреальність, необхідність чи можливість та ин., вказує на специфічне існування певного конструкту свідомости.[38] З цього твердження робимо висновок про те, що через те, що оцінка може бути позитивною та негативною, то й відповідно суб’єктивна модальність може бути позитивною та негативною з відповідними емоціями: наприклад, радість і схвалення належать до позитивної суб'єктивної модальности, горе і відраза – до негативної. Якщо ж ці емоції відсутні, то можемо говорити про нейтральну суб'єктивну модальність, яка має значення лише в контрасті з позитивною та негативною.

Ткачук М.П. також зауважує, що категорія суб'єктивної модальности як граматична категорія має співвідносні значення, які її структурують. Прагматична оцінка включає два основні протилежні маркери: добре/погано, позитив/негатив, що дозволяє поділити емоції на три групи. Перша група – позитивні емоції (радість, щастя), друга – негативні (сум, відраза), третя – байдужість і невизначеність. Байдужість є нейтральною, без чіткої оцінки, і її значення визначається в контрасті з іншими оцінками. Першу групу можна назвати «СМ+», другу — «СМ-», третю — «СМ0». Однак моделювання лише на основі лексики є недостатнім, адже людина може відчувати суперечливі емоції одночасно, що виражається як СМ+-. Науковець також додає, що будь-яке використання слова є емоційним, але на рівні лексики модальности виявити

[37] Ткачук В.М. Категорія суб’єктивної модальності : монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. С.66
[38] Там само. С. 48

неможливо через те, лише слово не належить до одиниць комунікації. Наприклад, у синонімічному ряді «кінь», «шкапа», «жеребець» слово «кінь» – нейтральне, «жеребець» – позитивне, а «шкапа» має негативний відтінок. Саме в реченні слова можуть набувати суб'єктивної модальности, проте поза реченнями вони модальними не є. Тому деякі мовознавці вважають речення з характеризувально-предикатним іменником двоскладовими неповними, де важлива не номінація, а кваліфікація явища.[39]

Т.А.Корольова зазначає, що ступенювання суб'єктивної модальности простежуємо через ступені емоційної напруги: «сильні емоційно-оцінні (типу захоплено, шалено, злобно); середньої інтенсивности емоційно-оцінні (типу засмучено, нетерпляче, роздратовано); найяскравіші з власне оцінних (типу впевнено, здивовано, з ваганням, протестуючи) і контактно-спонукальних модальних значень (типу наказ, благання); найменш інтенсивні й нейтральні емоційно-оцінні, власне оцінні та контактно-спонукальні модальні значення (типу байдуже, несхвально)».[40]

Вважаємо, що у мовленні суб'єктивна модальність обов'язково проявляється в кожному висловленні, яке часто є поєднанням кількох суджень, з яких деякі мають оцінний характер. Це підтверджує, що емоційно-експресивне забарвлення є обов'язковим елементом речення.[41] Емоційний стан людини відображається в мові, впливаючи на побудову речень, вибір лексичних одиниць, граматичну структуру, інтонацію тощо.

Власне через те, що категорія суб'єктивної модальности виражає оцінку чи волевиявлення, що надає висловленню певний емоційний забарвлений тон, її часто утотожнюють з иншими категоріями, таким як емоційність, експресія та експресивність, які неоднозначно тлумачаться, а тому потребують розрізнення. Експресія – один із проявів експресивности, яка визначається як експресивні

---

[39] Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності : монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. С.66

[40] Корольова Т. А. Механізм взаємодії лінгвістичних засобів при передачі модальних значень. Мовознавство. 1989. №.2. С. 44

[41] Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності : монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. С.70

характеристики мовлення, що надають йому образности та емоційного забарвлення. Експресивність визначають як сукупність семантико-стилістичних ознак, які дозволяють мовленню виступати засобом суб’єктивного вираження. Вона існує лише в готовому висловлюванні, тому належить мовленню, а не мові. Експресія виникає завдяки емоційности, образности та виразности висловлювання. Емоційність пов’язана з експресією, але не є їй тотожною, що підкреслює їхній зв’язок із категорією суб’єктивної модальности. Експресивність належить до стилістики і стоїть вище в ієрархії понять, тоді як суб’єктивна модальність більше пов'язана з технічним аспектом мови. Експресія підкреслює певні значення, акцентуючи на них увагу, особливо у випадку нейтральної багатозначної лексики.[42] Таким чином, суб'єктивна модальність, експресивність та експресія, хоча і взаємопов'язані, виконують різні функції в мові та мовленні. Суб’єктивна модальність відображає ставлення мовця до висловлюваного, впливаючи на синтаксичну структуру, вибір лексики та інтонаційний малюнок речення. Водночас експресивність і експресія, які надають висловленню образности й емоційного забарвлення, відіграють важливу роль у створенні стилістичної виразности. Через це ці категорії слід розмежовувати для точного розуміння їхнього внеску у формування мовного висловлювання та його комунікативного ефекту.

Як бачимо, категорія суб’єктивна модальність є надзвичайно багатогранною, і через це є різноманітні підходи до класифікації цієї категорії, які варіюються залежно від теоретичної школи чи науковів. Наприклад, В.М. Ткачук класифікує суб’єктивну модальність за різними ознаками, таким чином відлючи наступні типи:

У реченні суб'єктивна модальність може бути експліцитною та імпліцитною: «Експліцитна суб'єктивна модальність виражається за допомогою модальних слів, окремих граматичних форм, синтаксичних конструкцій. Імпліцитна суб'єктивна модальність виявляється в тісному взаємозв’язку з контекстною

[42] Ткачук В.М. Категорія суб’єктивної модальності : монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. 240с.

інформацією, виникає внаслідок особливостей семантичної структури значення слова та особливостей мовлення. Вона простежується переважно на текстуальному рівні мови і зрідка в межах одного речення».[43] Основою цього поділу є те, що суб'єктивна модальність може бути виражена через один із модальних операторів: експліцитна суб'єктивна модальність очевидна, а імпліцитну можна вивести лише зі змісту речення, адже часто вона залежить від ситуації чи виникає за допомогою асоціацій. Також В.М. Ткачук називає імпліцитну суб'єктивну модальність слабкою, а експліцитну – сильною.[44]

Залежно від будови речення науковець виділяє пряму й опосередковану суб'єктивну модальність: «Реченням з прямою суб'єктивною модальністю називаємо речення, в якому мовець збігається із суб'єктом суб'єктивної модальности: *«Щось мені це неподобається» (розм.).* Опосередковану (непряму) суб'єктивну модальність спостерігаємо у випадках, коли мовець не тотожний суб'єкту суб'єктивної модальности: *«Коли я став підмайстром Джо, в Орліка, здається, скріпилася давня підозра, що я з часом займу його місце, і він став недолюблювати мене ще більше» (Ч.Діккенс)»* Такі типи суб'єктивної модальности можемо побачити у реченнях з прямою та непрямою мовою, які й служать для передачі чужого мовлення.[45]

У реченнях, де виражений суб'єкт дії виділяємо агентивну суб'єктивну модальність: Агентивна: *«Добре сказано! – вигукнув дядько Памблечук. – Що правда, то правда! Як у дев'ятку влучила! В самий раз! Тепер, Джозефе, тобі все ясно (Ч.Діккенс)»* та неагентивна – у реченнях без суб'єктивної модальности суб'єкта: *«Моя сестра була не яка вродлива, і у мене склалося враження, що вона й оженила на собі Джо Гарджері власною рукою» (Ч.Діккенс)»*.[46]

Британський мовознавець Ф. Палмер поділяє суб'єктивну модальність на епістемічну (відображає судження мовця про стан пропозиції в цей момент), евіденційну (констатує очевидність стану пропозиції в цей момент), деонтичну

[43] Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності : монографія. Тернопіль : Підручники й посібники, 2003. С.75
[44] Там само С. 77
[45] Там само С.78
[46] Там само С. 79

(вказує на обов’язок та дозвіл, які стосуються суб’єкта поза його мотивацією) та динамічну (позначає здатність або готовність суб’єкта до дії, котра прямо зумовлена його внутрішньою мотивацією).[47]

Н.М.Сафонова виділяє декілька підвидів категорії суб’єктивної модальности: «суб’єктивна модальність відображає ставлення мовця до змісту висловлення з погляду ступеня його обізнаности в тому, про що йдеться у пропозиції (епістемічна суб’єктивна модальність), відповідности змісту повідомлення до індивідуальних чи суспільних стереотипів, еталонів (аксіологічна суб’єктивна модальність), ступеня необхідности чи бажаности встановлення реальних зв’язків між предикатом та відповідним актантом пропозиції (волітивна суб’єктивна модальність)».[48]

Отже, категорія суб’єктивної модальности є однією з ключових мовних та мовленнєвих категорій, яка дозволяє мовцю не лише інформувати, але й передавати власні оцінки, емоції та переконання, надаючи висловлюванню більшої глибини. Важливість суб’єктивної модальности полягає в її здатности виражати суб'єктивні ставлення мовця, що є невід'ємною частиною спілкування, і забезпечує точність і виразність висловлювань. Складність та багатогранність суб’єктивної модальности відображаються в різних підходах до її класифікації, що свідчить про її центральне місце у мовознавчій теорії і практиці. Таким чином, дослідження суб’єктивної модальности не тільки розширює наше розуміння мовних механізмів, але й підкреслює важливість суб'єктивного фактора в мові, який є ключовим для ефективної взаємодії та передачі значень у процесі комунікації.

---

[47] Palmer F. R. Semantics. Cambridge University Press, 1981. C. 69

[48] Сафонова Н. М. Суб'єктивна модальність у діалозі та полілозі сучасної української драми (семантика та прагматика) [Текст] : дис... канд. філол. наук; Горлівський держ. педагогічний ін-т іноземних мов. Горлівка, 2005. С. 76

1.3. Дослідження та аналіз колисанок у науковій літературі

Колисанки – пісні, що притаманні творчости кожного народу. Вони є невід'ємною складовою народнопоетичної спадщини, унікальна особливість яких полягає в тому, що їхня висока художність сприяє формуванню світогляду особистости. Цінність колисанок полягає й у тому, що вони утверджують національну ідентичність та зміцнюють зв'язок між поколіннями.

Колисанки належать до одного з найдавніших жанрів народної творчости, що сягає ще часів мітологічної свідомости та історії людства. Відомо, що найдавніші записи колисанок були знайдені на вавилонській табличці (2000 р. до н. е.). У цих піснях, написаних давньоєврейською мовою, йшлося про випадок, коли Бог розгнівався на дитину за те, що вона пробудила світ своїм плачем. Річард Дамбрілл, дослідник стародавньої музики Британського музею, де зберігається ця табличка, зауважує, що залякування було звичним методом впливу на дитину в той час: «Дитині кажуть, що вона наробила багато шуму, тим самим розбудивши демона, який її з'їсть, якщо вона не замовкне». Ф.Г. Лорка у своєму есе «Про колисанки» писав: «Колисанку винайшли бідні жінки, обтяжені дітьми, тягар яких часто буває надто важким для них. Кожна дитина, замість радости, стає причиною скорботи, і, природно, вони, попри свою любов, не можуть не співати про своє виснаження від життя. Найдавніша колискова – це та, яку перша жінка проспівала своїй першій дитині, – каже він. – Я переконаний, що вони належать до материнських інстинктів».[49]

Українська лексема «колисанка» походить від слів колиска, коливати. У народному побуті була й инша назва колисанок – байки, що походить від давньослов'янського дієслова байкати (баюкати, качати, приспати) або баяти (говорити, казати, шепотіти).[50]

Збирання та публікування українських колисанок має доволі тривалу історію. Уперше приклад такої пісні з'явився в альманасі «Русалка Дністрова» у

---

[49] Lorca F. G. La Maison de Bernarda Alba suivi de Noces de Sang. Gallimard, 1956. C.2

[50] Колесса Ф.М., Іваницький А., Довженок Г.В., Друзюк А., Жанрове розмаїття української дитячої народно-пісенної музичної творчості. Педагогічна освіта: теорія і практика, 2019. №.27. С. 98

1837 р. Це була колисанка «Ой ходить сон коло вікон». Багато колисанок зібрали М. Максимович, А. Метлинський, Я.Головацький та инші. У 60-х роках XIX одним із перших увагу до жанрів дитячого фольклору, у тому числі й колисанок, звернув педагог К.Д. Ушинський[51]. Дослідник зібрав зразки творів дитячого фольклору та проаналізував їх крізь призму дитячої психології та фізіології. Проте найбільш плідними роками для збирання зразків колисанок були 80-90 рр. XIX ст.. У цей час В.Милорадович в Полтавській губернії уклав найґрунтовнішу на той час добірку з понад дев'яноста прикладами колисанок. У 1898 р. «Етнографічний збірник» (т. 5) вмістив приклади фольклорного матеріялу серед яких були колисанки. Зразки колисанок є також у збірниках фольклорних творів, в окремих публікаціях, В.Ястребова (1894), Б.Грінченка (1899), В.Данилова (1904) та ин. Внесок у дослідження і збирання української народної творчости зробили О. Потебня, І. Франко, І. Житецький, М.Старицький, М.Лисенко, Б. Грінченко, С. Васильченко, Леся Українка, П. Грабовський та ин.. Важливим дослідженням дитячих віршованих жанрів, у тому числі й колисанок, є праця В.Г. Бойка «Дитячий фольклор – важливий засіб трудового й естетичного виховання наймолодших».[52] У цій праці дослідник зауважує, що однією з основних функцій колисанки є формування перших знань дитини про світ, який її оточує.

Англійську лексему «lullaby» можна розділити на дві частини: «lull» і «aby». Етимологія слова «lull», яке означає заколисувати перед сном, ймовірно походить від схожих слів у шведській, німецькій, санскритській та голландській мовах. Німецьке та санскритське слова «lulled» і «lolati» означають «гойдати» та «рухатися туди-сюди», тоді як голландське та шведське «lolled» і «lulla» – «співати колисанку» або «бурмотіти». Колисанки часто супроводжуються бурмотінням, погойдуванням та колисанням. Таким чином, значення слів у цих мовах добре поєднуються, утворюючи англійське слово «lull». Друга частина «lullaby» – «aby» – ймовірно, походить від «goodbye» або «bye-bye», що вказує

[51] Ушинський К. Д. Про сімейне виховання. Київ : Рад. шк., 1974. 150 с.
[52] Бойко Г.В. Дитячий фольклор – важливий засіб трудового й естетичного виховання наймолодших . 1962. № 4. С. 123-131.

на прощання матері зі своєю дитиною на ніч перед сном.[53]

Инша теорія щодо походження слова «lullaby» пов'язана з еврейським фольклором. «Lilith» – ім'я персонажа у єврейському фольклорі, яка відповідно до оповідей викрадає дітей вночі, і буквальний переклад фрази «Lilith-Abi» – «Lilith be gone» («Ліліт, зникни»)[54]. Оскільки відомо, що колисанки були своєрідним оберегом від злих духів, то ця теорія, на нашу думку, є достатньо ймовірною.

Збирання та дослідження англійських колисанок почалося у XIX ст., коли фольклористи почали активно записувати зразки народної творчости. Вікторіянська епоха була особливо плідною для дослідження англійських колисанок, коли дослідники та композитори, такі як Сесіл Шарп, Мод Карпелес, Джордж Герцог збирали фольклорну спадщину, щоб зберегти її для майбутніх поколінь. Упродовж XX ст. дослідження колисанок стало ще систематизованішими, адже британські фольклористи та етномузикологи, такі як Люсі Бродвуд[55] та інші, зосередилися на детальному аналізі цих текстів, досліджуючи тематику та культурні контексти колисанок. Зараз дослідження англійських колисанок також триває: вчені аналізують, як колисанки впливають на розвиток дитини, яку роль вони відіграють у культурній ідентичности, а також зосереджують увагу на їхніх мовознавчих особливостях.

Колисанки приваблюють дослідників своєю неповторною мелодійністю та гармонією, що створюють особливу атмосферу затишку та спокою. Вони здатні перенести у світ ніжних емоцій, які зазвичай передані через м'яку інтонацію та прості, проте виразні мотиви. Зміст колисанок є завжди особливо символічний і відображає культурні традиції, втілюючи в собі універсальні теми любови, захисту, надії тощо.

Важливо наголосити, що деякі дослідники зауважують про зв'язок колисанок із жанром замовляння, адже обидва жанри часто використовують магічні формули та звернення до надприродних сил. Цей зв'язок справді можна прос-

[53] Harper, D. Lullaby Online Etymology Dictionary, 2013
[54] Metzger E. The Lullaby in Yiddish Folk Song. Jewish Social Studies Journal, 1984, C. 320

тежити в ритміці, інтонації чи лексичному наповненні текстів, що створює певну обрядовість цих жанрів. Як і в замовляннях, у колисанках простежуємо мотиви заклинання, елементи звернення до духів природи, надприродних сил, до тварин, які можуть оберігати дитину тощо. Наприклад, Н.П.Сивачук виділяє одну з найяскравіших спільних ознак між колисанками та замовляннями: і колисанки, і замовляння виголошують речитативом, напівпошепки; це інтимна розмова. яка мусить іти тихо, плавно, не порушуючи гармонії, тихої музики сфер, це діялог зі Всесвітом, душі і серця.[56] Крім цього, дослідниця виділяє інші ознаки, що вказують на спорідненість цих жанрів. Серед них є те, що мета і колисанки, і замовляння – привернути або відвернути певну якість чи дію, про що свідчать численні лексичні формули-побажання; в обох жанрах оповідь розгортається за аналогією, бажане має стати дійсністю, слово – ділом, інтонаційно-ритмічна будова колисанок подібна до інтонаційно-ритмічної будови замовлянь тощо.[57] Проте дослідниця додає, що колисанка має й свої характерні елементи, які вирізняють її з-поміж инших жанрів: «специфічні заспіви, приспіви, ритмічне повторення певних слів чи звуків, своєрідних звертань».[58]Особливою та відмінною є мета колисанки – окрім естетичної та виховної, колисанки володіють прагматичною функцією, яка полягає в прагненні якнайшвидше заспокоїти дитину та вкласти її до міцного сну.

У різних народів колисанки мають різні стилістичні особливості, що відображають мисленнєві моделі культури. Яскравою особливістю усіх колисанок є численні персоніфіковані образи. Прикладами персоніфікованих образів в українських колисанках є образ Сну, а разом з ним і образ мітичної істоти Дрімоти. Сон у колисанках постає не як фізіологічний стан, а як одухотворена істота, що спроможна прийти до дитини та заколихати її. Сон та Дрімота зазвичай ділять обов’язки між собою задля єдиної мети – міцного сну дитини та його захисту. Такі й подібні образи істот-захисників притаманні українським коли-

[56] Сивачук Н.П. Українська народна поезія пестування: Посібник для студентів філологічних факультетів (спеціальності українська мова і література та народознавство) та педагогічних факультетів вищих навчальних закладів. Київ : Наук. світ, 2002. т.. 7, С. 6
[57] Там само. С.6
[58] Там само. С.14

санкам: часто також зустрічаємо образ котика, який стає охоронцем дитини, відганяючи від неї персоніфіковані образи Горя, Лиха, Біди тощо. Окрім добрих істот, що захищають сон дитини, присутні й злі персонажі, такі як вовк чи бабай. Завдання таких істот – налякати дитину там відігнати від неї Сон.

Дослідниця дитячого фольклору Галина Довженок зауважує, що тематична різноманітність українських колисанок, а також їхня строкатість, різноплановість образів та думок у межах одного твору створюють труднощі для їх систематизації.[59] Власне через це дуже часто українські колисанки багаті на мотиви, що, як своєрідні «loci communes», мандрують із пісні в пісню. Дослідниця виділяє три тематичні групи колисанок, базуючись на центральних темах, зображених у них. Першою, часто центральною, темою більшости українських колисанок постає дитина, її потреби та дії тих, хто намагається їх вдовольнити: «Образ самої дитини в цих піснях є начебто сюжетною опорою, в той час як діючі особи можуть бути різними. Це сон з дрімотою, кіт, шпак, гулі і сама мати».[60]Инша тематична група українських колисанок – пісні, де панівне місце належить матері з її думками, турботами, хвилюваннями щодо долі своєї дитини. Колисанкам цих груп притаманна виразна емоційна напруга, адже в них відображені глибокі переживання матері, її роздуми про складнощі життя, про виклики, з якими дитина може зіткнутися, коли виросте. Мотиви страху, турботи і молитви за щасливу долю своєї дитини є одними з ключових у таких колисанках. Вони допомагають передати той душевний стан, у якому перебуває мати, яка щодня піклується про добробут своєї дитини. Ще однією, останньою, тематичною групою колисанок відповідно до класифікації Г.Довженюк є «такі твори, що сюжетно з образом заколисуваної дитини не пов’язані, але їхній зміст спрямований до дитини».[61] Це колисанки, які часто мають філософське, соціяльне або морально-етичне наповнення. У них виражено думки про майбутнє дитини, побажання їй щастя, здоров'я чи успіху, а також роздуми про життєві

[59] Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки. Упоряд. Г. В. Довженок; ноти - К. М. Луганська. Київ: Наукова думка, 1984. С.13
[60] Там само. С.14.
[61] Там само. С.17

виклики, з якими доведеться зіткнутися в дорослому житті.

Як і в українських колисанках, в англійських також виділяємо найбільш вживані мотиви, концепти та ключові образи. Найчастіше вживаними образами є тварини, що піклуються про дітей, охороняють їхній сон чи допомагають матерям у господарстві та инших побутових справах. Зауважуємо, що чіткої межі між домашніми і дикими тваринами в цих колисанках не помічаємо. Важливим концептом англійських колисанок, як і українських, є природа та явища природи, які часто є персоніфікованими: зірки, сонце, місяць, вітер, дощ тощо. Вони так само постають захисниками дитини, зокрема її сну та долі, що підкреслює тісний зв'язок людини з природним середовищем і бажання людини жити в гармонії з природою. Важливим концептом англійських колисанокє винагорода: дитині обіцяють подарунок за те, що вона швидко й спокійно засне. Вплив релігії на англійську культуру зумовив наявність образів Бога, ангелів, святих в багатьох англійських колисанках: вони виступають охоронцями дитини, асоціюються з любов'ю та турботою, додаючи текстам ніжности та емоційної глибини.

Чільне місце в українських колисанок і в англійських має образ матері. Часто в таких колисанках є тужливі та глибокі роздуми матері про її минуле, скарги про нещасливу долю та різні негаразди. Таким колисанкам притаманний глибокий реалізм, психологізм, у них яскраво відображені різні колізії життя, явища соціяльного порядку тощо.

Отже, колисанки – це унікальний витвір народної пісенної творчости, якому притаманна барвиста тематика, надзвичайна емоційність та особлива інтимна атмосферою. Безперечно, колисанки були та залишаються невід'ємною частиною культурної спадщини для кожного народу, яка поєднує в собі багатовікову традицію виховання, естетичне та духове наповнення, тому їх в різних аспектах досліджують як феномени національної специфіки.

Висновки до розділу 1

Дослідження модальности почалося в межах класичної логіки, де його застосували для аналізу правильности висловлювань і необхідности розуміння їхньої сути. Згодом це поняття перейшло у мовознавство, де його почали трактувати як категорію, що виражає ставлення мовця до висловлюваного змісту.

Сучасні мовознавчі дослідження категорії модальности є різноплановими. Багато тверджень мовознавці висловлюють щодо категоріяльного статусу модальности та спектра її модальних значень: модальність характеризують як семантичну категорію, як синтаксичну, як граматичну, логіко-граматичну, функціонально-семантичну тощо. Через різноманіття досліджень категорії модальности немає її єдиного трактування, проте більшість мовознавців виділяє два основні типи: об'єктивну і суб'єктивну модальність. Розрізнення цих підкатегорій модальности є доцільним, оскільки модальність як універсальна граматична категорія поєднує об'єктивне і суб'єктивне ставлення мовця до змісту висловлювання. Власне категорія суб’єктивної модальности є однією з ключових мовних та мовленнєвих категорій, яка дозволяє мовцю не лише інформувати, але й передавати свої оцінки, емоції, переконання тощо. Важливість суб’єктивної модальности полягає в її здатности виражати суб'єктивні ставлення мовця, що є невід'ємною частиною спілкування.

Грунтовним матеріялом для дослідження засобів вираження суб’єктивної модальности є колисанки – пісні, що притаманні творчости кожного народу. адже вони відображають особисте ставлення матери до дитини, її емоціїї, почуття, думки щодо світу, що її оточує і т.д.. Концептуально і українські, і англійські колисанки є спорідненими, проте помічаємо в них різні засоби вираження суб’єктивної модальности.

РОЗДІЛ 2 ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ МОДАЛЬНОСТИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ КОЛИСАНКАХ

Колисанки наділені глибоким спектром емоцій та внутрішніх станів особистости. Суб'єктивна модальність є невід'ємною складовою колисанок, адже це той жанр творчости, якому характерне емоційно-експресивне забарвлення, що відповідно відображається за допомогою різноманітних мовних засобів. Їхня інтимна атмосфера та висока емоційна наповненість дозволяє аналізувати особисті переживання і світогляд людей, що проявляються передусім за допомогою засобів суб'єктивної модальности.

Як вже було згадано, семантичну домінанту функціонально-семантичного поля модальности окреслює слово «оцінка», яка може бути і позитивною, і негативною. У колисанках ця позитивна чи негативна оцінка яскраво виражена за допомогою різних засобів суб'єктивної модальности. Зазвичай позитивна оцінка в колисанках двох мов проявляється у зверненні матери до дитини, її роздумах та побажаннях щодо майбутнього дитини, а негативна – у зверненнях до тварин чи мітичних істот, що перешкоджають сну чи спокою дитини, у роздумах про небезпеки світу, з якими дитина може зіткнутися.

З огляду на те, що в роботі ми характеризуємо саме граматичні засоби вираження суб'єктивної модальности в колисанках, таку модальність окреслюємо як експліцину – ту, що виражається за допомогою модальних слів, окремих граматичних форм, синтаксичних конструкцій тощо.

У більшости колисанок виявлено пряму суб'єктивну модальність, адже в колисанках яскраво виражені особисті звернення, побажання, настанови, заклики, що адресовані дитині чи ишим персонажам. Однак трапляються приклади опосередкованої суб'єктивної модальности, яка виникає тоді, коли мовець описує дії або наміри инших суб'єктів.

До засобів суб'єктивної модальности ми включаємо граматичні засоби різних рівнів, як морфологічного, так і синтаксичного. Вважаємо за доцільне залучати до аналізу ті стилістичні засоби, які стосуються певних синтаксичних прийомів чи фігур, серед них: порівняння, персоніфікація та анафора.

Окремою позицією в роботі могла б бути позиція, відведена аналізові словотвірних засобів, які формують суб’єктивну модальність, однак окремого словотвірного рівня не вважаємо доцільним виокремлювати, а характеризуємо ті словотвірні засоби, що формують суб’єктивну модальність, в морфологічному розрізі – як окрему групу іменників-демінутивів.

Аналіз засобів вираження суб’єктивної модальности проведено відповідно до ієрархії мовних рівнів. Сам матеріял, виявлені засоби вираження суб’єктивної модальности в межах відповідних рівнів, аналізуємо відповідно до частотности та чисельности їх вживання в колисанках, не враховуючи семантики суб’єктивної модальности щодо їх «концентрації».

Попри те, що концепти в українських колисанках та в англійських здебільшого корелюють, засоби вираження суб’єктивної модальности в англійських колисанках різняться, тому вважаємо, що неорганічно було б їх поєднувати – саме тому виділяємо засоби вираження суб’єктивної модальности в англійських колисанках окремо. Як і український, англомовний матеріял також аналізуємо відповідно до мовних рівнях. Зауважуємо, що в роботі не було мети здійснення компаративного аналізу засобів вираження суб'єктивної модальности.

2.1. Морфологічні засоби вираження суб’єктивної модальности в українських колисанках

До аналізу морфологічних засобів вираження суб’єктивної модальности в колисанках залучаємо окремі частини мови – вигук та частку, а також деякі групи іменних частин мови із певними словотвірними особливостями, а саме здрібніло-пестливими суфіксами, т.зв. демінутиви. Такі засоби стосуються лексико-граматичний аспекту реалізації суб’єктивної модальности. Окрім того, вирізняємо і власне морфологічні засоби, зокрема окремі морфологічні форми дієслів, які будуть виразниками суб’єктивної модальности.

2.1.1. Лексико-граматичні засоби вираження суб'єктивної модальности

2.1.1.1 Іменні частини мови як носії суб'єктивної модальности

Слова зі здрібніло-пестливими суфіксами називаються демінутивами або зменшувальними утвореннями. Вони визначаються як похідні іменники, що виражають значення зменшености, яке здебільшого супроводжує ще й значення суб'єктивної оцінки: позитивної або негативної.[62] Демінутивність є системним явищем мови, яке може відтворюватися на різних рівнях мови. Ми оцінюємо демінутивність у морфологічній площині, а саме як особливість передусім іменних частин із певними словотвірними особливостями виражати суб'єктивну модальність.

Українській мові притаманне багатство іменникових демінутивних суфіксів: -ець, -к-, -очк-, -ечк-,-ок, -очок, -ен-тощо, наявність оцінно-емоційних демінутивних похідних у всіх инших повнозначних частинах мови – прикметниках (напр.: -еньк-/-оньк-, -есеньк-/-ісіньк-,-есечк-, -ечк-/-ичк-тощо), прислівниках (напр.: -ечк-/-очк-,-еньк-/-оньк-, -есеньк-/-ісіньк- тощо), займенниках (напр.:-еньк-, -есеньк-/-ісіньк-тощо), числівниках (напр.: -еньк-,-к- тощо), дієсловах (напр.: -очк-, -усі, -унітощо). Утворення з демінутивними суфіксами представлені також у системі вигуків.[63]

На думку Н. М. Дутчак, демінутивність – мовна універсалія, існування якої спричинене передусім прагненням мовців висловити певну оцінку сказаному.[64] Л.В.Юрашко зазначає, що для суфіксів демінутивів характерна різноманітність значень, які залежать від різних факторів, однак кожен демінутив може мати два значення: позитивне (мейоративне) або негативне (пейоративне), які розрізняються за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів.[65]

Загалом у колисанках спостерігаємо позитивне значення демінутивів, що

---

[62] Панченко Т. С. Демінутиви як засіб вираження експресії. Соціум. Документ. Комунікація . Серія : Філологічні науки. С 73

[63] Руда. Н.В. Вісник Київського національного університету імені ТарасаШевченка. Літературознавство, мовознавство,фольклористика. 2013. Вип. 24. С. 41

[64] Дутчак Н.М. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2009. Вип. 4. С. 73

[65] Юрашко Л. В. Короткий огляд деяких класифікацій демінутивів за їх прагмалінгвістичним компонентом. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. 2009. Вип. 11. С. 437

зумоволене передусім жанровими особливостями, адже одна з основних цілей колисанки – створити особливо інтимні стосунки між матір'ю та дитиною, виразивши почуття ніжности, ласки, турботи тощо. Демінутиви надають колисанки додаткової глибини, створюючи враження, що навіть найдрібніші деталі набувають надзвичайного значення в контексті виховання та спілкування з дитиною.

- *Ой у саду **зелененькім пташіта** співают, Ой маленькій **дитиночці** спатоньки не дают. Ой **пташіта** погодую, не будут співати, А дитина **солоденька** буде в люлі спати. Люлю, люлю, **дитиночко**, спай у **холодочку**, Шолетіли **пташініта** — тихо у **садочку**. (Г. Довженок. Д. Ф., с. 120)*
- *А ти, **коток сіренький**, В тебе **хвостик біленький**, А **лапка чорненька**, В нас Галя **маленька**. Вона хоче, та й не спить, Дайте **дубець котка** бить, Щоб не вчився так робить, А вчився молотить Та **лапкою** загрібать, А **хвостиком** замітать, Та **Галочку** колихать. (с. 144)*
- *Ой ти, коту **сіренький**, А чим же ти **живенький**? - Тими **мишечками**, Що попід **мішечками**, А тими **мишками**, Що попід мішками, Тими **ягідками**, Що попід **садками**. А-а-а! (с. 80)*
- *Баєчки, баєчки, Байте "кота", **Мамочки, мамочки**, Колишіть дитя. **Мамочки, нянечки**, У **лісок** пішли Та дитині сон принесли. (с. 25)*
- *Ой ну, люлі, коте-**котинку!** Та виорем **нивку**, Та посієм материнку. Материнку будем рвать, Малу **дитинку** колихать. Мала **дитинка** буде спать. Заколихавши та свою **дитинку** Побіжу я на **часинку**. На час, на час, на **часочок**, Пошла в вишневий **садочок**, Чую своєї дитини **голосочок**. Ой ти, коте, **коточок**, Заховався в **куточок**, Тіко видно **хвосточок**. **Хвосточком** махає, **Діточок** лякає. Е, е, е! (с. 25)*
- *Ой ну, люлі, треба спати, А я буду колихати. Заколишу, загойдаю, Сама піду погуляю До тихого та Дунаю, Да в Дунаю розпитаю, Ой чим дитя годувати: Чи **кашкою**, чи **молочком**, Чи **солоденьким медочком**? Од Дунаю – до криниці Та й нап'юся там водиці. Там водиця **холодненька**, Спи, **дитиночка маленька**… (с. 40)*

- *А-а-а, котів два**, Сіренькії** обидва. По **бережку** ходили, Та **качечку** ловили. Та качечку у **юшечку**, А пір'ячко в **подушечку. Подушечка м'якесенька,** Спи, дитино, **малесенька.** (с. 43)*
- *Ой ну люлі, **коточок**, Виїв бабин **медочок**, Заховався в **куточок**, Видно **лапки шматочок**. Баба кота ганяла, **Медок** однімала, Галюсі давала: - Ой, їж, Галю, **медочок**, Що одняла в **коточка**. А-а! А-а! А-а! (с. 82)*
- *Повішу й **колисочку** в лісі й на явора, Буде й вітрець колисати малого сокола. Ой люляй, люляй, люляй, кину я тя в Дунай, То най дуже **холоднейкий,** мій синок **малейкий**. Й і повішу й **колисочку** й у лісі на дуба, Буде вітер подувати, дитя колисати. (с. 64)*
- *Ой люлюлю, каже, люлю, **маленьку дитинку**, З тобов нема супочину ані одну днинку. А у **днинку** не спочину через **роботочку**, А у ночі не спочину через **дитиночку**. (с. 48)*
- *А-а-а, котів два, **Сіренькії** обидва. По **бережку** ходили, Та **качечку** ловили, Та **качечку** у **юшечку,** А **пір'ячко** в **подушечку**, **Подушечка м'якесенька**, Спи, дитино **малесенька.** (с. 66)*
- *Ой ну, котку-рябку,Та скопай нам грядку Малу, **невеличку**,Як із **рукавичку**. Ми посієм маку Іще й пастернаку Та насадим **квіточок** — Забавляти **діточок**.Бо в нас діти **маленькі**, Гуляти **раденькі** (с.75)*
- *Ой був собі **коточок**, Украв собі **клубочок** Та сховався в **куточок,** Щоб люди не знали - **Котка** не лаяли. (с.83)*
- *Ой спи, дитя, без сповитя, Без **маленьких пелюшечок**, Поки мати з поля прийде, Да принесе три **квіточки**, Та положе в **головочки**. Одна квітка зросливая, Друга квітка щасливая, А третя дрімливая. А щоб спало, щастя мало, Як **квіточка** процвітало, Як **квіточка** у **садочку**, Так **дитинка** в **повиточку**. Як **яблучко** на **яблуньці**, Так **дитинка** в **колисоньці**. (с. 29-30)*

2.1.1.2 Вигуки та звуконаслідувальні слова в українських колисанках

Найбільш частотними частиномовними засобами вираження суб'єктивної

модальности в українських колисанках є інтер'єктиви, частиновна належність яких окреслюється сферою вигуків та звуконаслідувальних слів.

Як відомо, вигук – це частина мови, яка виражає емоції, волевиявлення, елементи думки тощо.[66] Властивість вигуків виражати різноманітні значення зумовлюється контекстом, ситуацією мовлення, інтонацією, жестами та мімікою. [67]

І.Жагаляк слушно зазначає: «Семантична своєрідність інтер'єктивів проявляється в тому, що вони не називають, а виражають індивідуальне ставлення мовця до ситуації або його сприйняття об'єктивної дійсности. Як реченнєві одиниці, що є узагальнено-усвідомленими мовними знаками, вигуки передають надзвичайно широкий спектр емоцій і почуттів, які створюються не самими вигуками, а контекстуальним оточенням та відповідною інтонацією. Цей факт, а також те, що більшість вигуків є полісемічними, спричиняє труднощі у функціонально-семантичній класифікації цих мовних елементів»[68].

У колисанках знаходимо вигуки, які є яскравими виразниками суб'єктивної модальности, виконуючи різні ролі:

1. **Вигуки, що застосовують для слугують заспокійливого ефекту:**

- ***А-а-а***. ***А-а-а,*** *коточок, Спи, мій синочок. Спи сном-дрімотою, Добромохотою.* ***А-а-а. А-а-а****, котино, Будь щаслива, дитино, Здоровим, дужим Та добрим мужем.* ***А-а-а.*** *(с. 25)*
- ***А-а-а,*** *котки два, Сірий, білий обидва, По капусті ходили, Ляльку в хустці носили. Котку-братку, Дай нам ляльку Для Оксани На забавку.(с. 57)*
- ***А-а, а-а, а-а, а!*** *Пішла мати жито жати, Та не собі — пану.* ***А-а, а-а, а-а, а!*** *Мале дитя без сповиття Не має талану,* ***А-а, а-а, а-а, а!*** *Рости, сину, не гни спину Та на чужій ниві,* ***А-а, а-а, а-а, а!*** *Добудь життя, моє дитя, То будеш щасливий,* ***А-а, а-а, а-а, а!****(с.29)*
- ***Е-е-е,*** *люлі, Дам котові дулі,А тобі дам калачі,Щоб спав удень і вночі. Е-е-е, люлі,Питала зозулі,Скільки тобі жити. Зозуля кувала, Правдоньку*

[66] Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. С. 302
[67] Там само. С. 300
[68] Жагаляк І. Семантичні особливості інтер'єктивів. Studia Methodologica, вип. 13. 2003, С. 28

казала: – Будеш сто літ жити, В золоті ходити,Матір шанувати,Вік догодувати (с.26-27)

- ***А-а-а!** – Киця Мура, де ти була? Я гукала, ти не чула**, А-а, а-а, а!** – Я сиділа під столом, їла кашу з молочком (с.81)*
- ***Баю, баю, баю!** Дровець нарубаю І в печі натоплю: Буде тепло в хаті, Буде дитя спати.(с.23)*

Зауважуємо, що такі приклади інтер'єктивів Мацько Л.І. називає проміжними явищами між вигуками та звуконаслідуваннями, адже за словами науковиці «первинні емоційні вигуки характеризуються звуконаслідувальним походженням і ще зберігають за собою звуконаслідувальне значення для передачі інстинктивних викриків рефлекторних звуків».[69]

2. **Вигуки, що виражають бажання привернути увагу:**

- *Люлю, люлю, дитя мов, Лишу тебе, серце моє. Лишу тебе, дитиночка,Та піду на панциночку. Панциночку відробляти, Тебе, дитя, годувати.Спи, дитинко, не вставай,Та мені робити дай.**Гей** спи, **гей** спи ти, дитино, Бо ти ще нічо не винно.Ще тя пани не зловили, Ікомани не побили.(с.65)*

3. **Вигуки, що виражають наказ, вимогу чи прохання:**

- ***Гойда, люлю, гойда, ша!** Пішла киця на торжок Купувати кожушок. А ми з киці здеремо Та й дитину вберемо.(с.70)*
- *Ой ходила журавочка Та й по комишу, А я свою дитиноньку Та й заколишу. **Ой ну, люлі, Ой ну, люлі, Баю-бай**, засинай! **Ой ну, люлі, Ой ну, люлі, Баю-бай,** засинай! (с.35)*
- *Колишу ті, колисочко, легонько, легонько, Аби-м скоро вколисала свою дитиноньку. Колиши сі, колисочко, колиши сі сама, Най спить дитя, спочиває до самого рана. А **туш**, мушки, від колиски, дитя буде спати, А я буду колисати, дитині співати. А **тпрус**, кота, за ворота, не диви сі в люлю, Бо я своєї дитиночки нині не утулю. А **тпрус**, кота, із колиски, не йди в люлю спати, Бо я буду у колисці дитину люляти. Колисочко кедро-*

[69] Мацько Л.І. Семантика Вигуків І Звуконаслідувань. Українська Мова Література В Школі. 1985. №.2. С.57

вая, колиши сі сама, Аби спала дитиночка, спала — не плакаля. Колиши сі, дитиночко, в новій колисочці, Як зелений огірочок на шумилиночці. (с. 38)

4. Звуконаслідувальні слова (звуконаслідувальники) – невідмінювані лексичні одиниці, що відтворюють засобами мови природні нечленороздільні звуки людей, тварин, предметів,[70] і також є яскравими репрезентами суб'єктивної модальности.

К.Г.Городенська вважає, що об'єктивна ситуація, яку позначають звуконаслідування немає ніякого зв'язку зі світом емоцій мовця, проте використання певного звуконаслідувального слова залежить від акустичних та артикуляційних можливостей мовця, його образного звукосприймання і звуковідтворення, а отже, звуконаслідування містить у собі суб'єктивний елемент.[71]

О.В.Ребрій стверджує, що в ономатопеях наявна внутрішня форма звукосимволічнаного характеру, а «їхнє незвичне фонографічне оформлення, сам підбір звуків мають значення, привносять певні конотації, іноді доволі багаті».[72]

У колисанках віднаходимо звуконаслідувальні слова, що імітують звуки природи та тварин:

- *Прилетіли журавлі То великі, то малі Сіли вони на люлі Та й співають -* ***трі-рі-рі!*** *(с. 130)*

Також зустрічаються і такі звуконаслідувальні слова, що імітують звуки предметів:

- *Колисочка* ***хить-хить****, А Панасик спить-спить. Колисочка хитнулася, Панасику хикнулося. Воріточка* ***скрип-скрип****, А Панасик спить-спить, Воріточка вклякнулися, Панасики проснулися. (с. 23).*

[70] Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. С. 307
[71] Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія.К.: Либідь. 1993. С.327
[72] Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. С.169

2.1.1.3. Частки в українських колисанках

Одним із частиномовних засобів вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках вважаємо частки, які, як відомо, можуть надавати висловлюванням модальних, емоційно-експресивних відтінків, важливих у комунікативному процесі.[73]Чолкан В. зазначає, що «частки не лише ускладнюють семантику синтаксем, але й модифікують їхні значення різними відтінками, через що їх можна називати «модальними модифікаторами».[74]

Погоджуємося також із думкою Н.В. Гуйванюк, яка вказує, що частки виконують низку функцій, зокрема:

1.Комунікативно-синтаксичну функцію, яка полягає в структуризації висловлень різних за комунікативною функцією, зв'язуванні речень у тексті, актуалізації окремих компонентів у висловленні, а також у виконанні частками функції висловлень-комунікатів.

2. Комунікативно-прагматичну функцію, що обумовлена роллю часток як модифікаторів референційно-інформативного змісту висловлень.[75]

Крім того, важливими функціями часток є підсилювально-видільна, модальна, емоційно-експресивна та інші, які надають висловленню додаткові смислові відтінки та модифікують емоційний фон.[76] Така багатофункціональність часток підкреслює їхню значущість у комунікативному процесі, оскільки вони здатні впливати на інтерпретацію повідомлення і формувати прагматичний зміст висловлення.

У колисанках помічаємо часте вживання часток, що несуть додаткові модальні відтінки: заперечні, стверджувальні, питальні, спонукальні, відтінки вірогідности тощо.

Підсилювальні частки в колисанках – найбільш вживані частки в колисанках. Вони виконують роль підсилення змісту слова, якого стосуються в реченні,

---

[73] Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. С. 300

[74] Чолкан В.А. Речення з суб'єктивно-модальними формами в сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2001 С.5

[75] Гуйванюк Н.В. Комунікативно-модальний спектр змістової структури речень з частками. Мовні і концептуальні картини світу. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. С.263

[76] Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. С. 301

нашаровують на вербальну інформацію додаткові суб'єктивні смисли, зумовлені психічним станом мовця і його суб'єктивним ставленням до ситуації. Крім цього, підсилювальні частки в колисанках також створюють особливу емоційно-експресивну атмосферу, яка сприяє переданню материнської турботи, ніжности та її бажання захистити дитину. За допомогою цих часток формується емоційний відтінок висловлювання, що підсилює значення окремих слів та конструкцій, допомагаючи мовцю надати їм більшої вагомости. Варто зазначити, що найчастіше частки розташовані на початку речення, що вказує на інтенсивний емоційний посил та миттєво залучає увагу.

- ***Ой*** *усни, дитя, усни,* ***ой*** *бодай же не встало,* ***Ой*** *то ти мені, дитя,* ***ой*** *то ти мені, дитя,* ***Ой*** *ручки із'язало.* ***Ой*** *ручки із'язало,* ***ой*** *штоби-м не робила,* ***Ой*** *нужки із'язало,* ***ой*** *штоби-м не ходила.(с.27)*
- ***Ой*** *ну, люлі, дитя, спать! Пішла мати жито жать Та й вижала три квітки: Що первую сонливу, А другую дрімливу, А третюю щасливу.* ***Ой*** *щоб воно спало, Щастя-долю мало І добрую годину На малую дитину.* ***Ой*** *щоб воно спало І спати хотіло, Як квіт, червоніло. (с. 29)*
- ***Ей*** *гаю же мі, гаю, Не задавай жалю,* ***Ей*** *жалю великого До серця мойого.* ***Ей*** *гаючки, гагочки, Зв'язало-сь мі ручки,* ***Ей*** *зв'язало на туго, Не знам – ци надовго.* ***Ей*** *ручки-сь мі зв'язало, Жеби-м не робила,* ***Ей*** *а ніжки спутало, Жеби-м не ходила.* ***Ей*** *гайці же мі, гайці! Худобной ти мамці,* ***Ей*** *і няньця такого, Не барс богатого.* ***Ей*** *колиш са, колиско, Попри земли низько,* ***Ей*** *колише са в тобі Маленький хлопчисько.* ***Ей*** *колисочко нова Жовтого явора,* ***Ей*** *колишу я в тобі Малого сокола.* ***Ей*** *усни же мі, усни, Великий виросни,* ***Ей*** *великий, як і я, Білий, як лелія.* ***Ей*** *співаю, співаю, Співаю про тебе,* ***Ей*** *скоро мі вироснеш, Охабиш ти мене. (с.85)*

2.1.2. Власне морфологічні засоби вираження суб'єктивної модальности

До власне морфологічних засобів вираження суб'єктивної модальности

включаємо окремі морфологічні форми дієслів, які спеціялізуються на вираженні суб'єктивної модальности. До таких належать наказовий спосіб дієслова та майбутній час дієслова.

2.1.2.1. Грамеми наказового способу дієслова

Наказовий спосіб, або імператив (лат. imperativus), як відомо, означає імперативну дію, яка виражає волевиявлення мовця, спонукання у формі наказу заклику, побажання, поради, прохання, вимоги, пропонування. Це ірреальна дія, що з погляду мовця, має відбутися. Тому дієслова наказового способу не мають часу.[77]

Як зазначає Горпинич В.О. «категорія способу дієслів має синтетичні та аналітичні форми. Грамема наказового способу має здебільшого синтетичну форму *(живи! живіть! живімо!)* і лише в 3-й особі однини і множини вживається аналітична форма *(Хай живе братство! Нехай живуть трударі!).*[78]

Наказова форма дієслова у колисанках виражають:

Вказівки:

- *Ой ходить сон по долині (2)У червоній кожушині. (2)Кличе мати до дитини: (2) – **Іди**, сонку, в колисоньку, (2) **Присп**и мою дитиноньку. (с.22)*
- *Ой, ну, люлі, котів два, Сіренькі обидва. Ой ти, коте рябку, Та **вимети** хатку, Ой ти, коте сірий, Та **вимети** сіни. Коте волохатий, **Не ходи** біля хати. А **йди**, коте, в хатку, Качати дитятко, Бо у нас дитя маленьке, Воно спатки раденьке. Ой ти, коте сірий, Та **вимети** сіни; А ти, кішко, **не ворчи**, **Піди** сміття **одимчи**. А ти, коте муругий, **Прийди** до нас ще й другий, До нашої хати Діток колихати... (с.48-49)*
- *Ой котику-рябку, Та **вимітай** хатку. А ти, котку сірий, Та **вимітай** сіни. А ти, котку-котарю, Та **вимітай** кошару. Виженемо овечки, Щоб по гірці не ходили, Діток малих не будили, Щоб вовниці не губили. В нас вовниця дорогая, У нас дитина малая.(с.76)*
- *Ой ну, котик, котино, **Засни,** мала дитино**, Засни, засни, задрімай** Та*

[77] Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. С.194
[78] Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ : Академія, 2004. С.196

*нічого **не думай.** А-а-а, а-а-а, а-а! (с.74-75)*

- *Ой ну, люлі, котів два, Сіренькії обидва. Ой ти, коту-рябку, Та **вимети** хатку; Ой ти, коте сірий, Та **вимети** сіни; Коте волохатий, **Не ходи** біля хати, А **йди,** коте**,** в хатку Качати **дитятко**, Бо у нас дитя маленьке, Воно спатки раденьке. (с.48-49)*
- *Ану-ну-ну, котару, Та **вимети** кошару, Та **настели** сінця Вівцям по коліниця: Нехай вівці не бринчать, Бо в нас дівка хоче спать. (с. 74)*
- *Ой котику-рябку, Та **вимітай** хатку. А ти, котку сірий, Та **вимітай** сіни. А ти, котку-котару, Та **вимітай** кошару. Виженемо овечки, Щоб по гірці не ходили, Діток малих не будили, Щоб вовниці не губили. В нас вовниця дорогая, У нас датина малая. (с.75)*
- *Котику-котарю, **Вимітай** кошару, Та **назбирай** паличок**,** Та **забав** діточок**,** Та **назбирай** дрібненьких, Та **забав** маненьких. (с.76)*

Накази:

- *Ой ну, люлі, дитя, **спать!** Пішла мати жито жать Та й вижала три квітки: Що первую сонливу, А другую дрімливу, А третюю щасливу. Ой щоб воно спало, Щастя-долю мало І добрую годину На малую дитину. Ой щоб воно спало І спати хотіло, Як квіт, червоніло. (с. 29)*
- *Ой ну, люлі, дитя, **спать!** А я буду колихать. Колихаю, та й не спить, Дайте дубця, буду бить. З високої дубини, В червоної калини Для малої дитини. (с.50)*
- *Ой люлі, дитя, **спать!** Ой хоч хоче, то не спить, Треба його дубцем бить. Як не дубцем, то різкою, Зеленою берізкою. Як не берізкою, то дубиною, Щоб була дитина людиною. (с.50)*
- *А-а, котино! **Засни,** мала дитино**!** Ой на кота воркота, На дитину дрімота! Ой на кота все лихо, Ти, дитино, спи тихо! Ой кіт буде воркотати, Дитиночка буде спати! (с.52)*

Застереження:

- *Баю, баї, баї, бай, **Не лягай,** мале, на край – Впадеш на долівку Та заб'єш голівку. Голівка буде боліть – Та й нікому пожаліть.(с.51)*

- *Коточок, **не йди** рано в садочок**, Не полохай** галочок. Нехай галки літають, Руту-м'яту щипають Та віночки сплітають – То з руточки, то з м'яточки, З червоного шовку Та дитині на головку. (с.55)*
- *А-а-а-а-а-а-а, Нехай коту усе лихо, Ти, Іване, спи тихо, а-а-а. **Не ходи,** кіт, по печі, Буду бить у плечі, а-а-а. **Не ходи,** кіт, по лавці, Буду бить по лапці, а-а-а. **Не ходи,** кіт, по полиці, Буду бить по потилиці, а-а-а. **Не ходи,** кіт, по мосту, Буду бить по хвосту, а-а-а. **Не лізь,** коток, на колодку, Розіб'єш головку, а-а-а. Буде головка боліть, І нікому буде жаліть, а-а-а. Нехай коту усе лихо, Ти, Іване, спи тихо, а-а-а. (с.77)*
- *Коте сірий, коте білий, Коте волохатий, **Не ходи** ти**, не блуди** ти До нашої хати. Бо у нас є лихий дес, Як ті вкуси, то ти вмреш. А на кота воркота, На Гандзюню сон-дрімота. Піди, коцю, в сім'є, Наша Гандзя дрім'є. Піди, коцю, в льон, в льон, Принеси їй сон, сон. (с. 48)*

Вимоги:

- *А-а-а, котів два, Сірі, білі обидва. Сірі, білі, волохаті, **Не ходіте** коло хати, **Не будіть** нашого дитяти. У нас дитя маленьке, Воно спати раденьке. Хоч раденьке, та не спить, Треба його дубцем бить. А хоч треба, та не б'єм. Малюсіньке – жалуєм.(с. 49)*
- *Ой **не щебечи,** Ой **не щебечи,** Ти сивий соколочку, Бо ти ми вбудиш, Бо ти ми збудиш Маленьку дитиночку.(с.46)*
- *Ой ти, коте сірий, **Та вимети сіни**, А ти, кошенятко, **Колиши дитятко**.(ст. 53)*

Заклики:

- *Ой ходить сон по улоньці В білесенькій кошулоньці. Слоняється, тиняється, Господоньки питається: — А де хатка теплесенька І дитина малесенька? Туди піду ночувати І дитину колихати. — А у нас хата тепленькая І дитина маленькая. **Ходи** до нас ночувати І дитину колихати. **Ходи,** сонку, в колясочку, **Приспи** нашу дитиночку! (с.21)*

2.1.2.2. Грамеми майбутнього часу дієслова

У колисанках майбутній час слугує для вираження надій та сподівань щодо майбутнього або ж для висловлення занепокоєнення чи непевности. За допомогою майбутнього часу в колисанках мовець передає свої роздуми, що значно підсилює емоційне забарвлення колисанок.

- *Ой ходить сон коло вікон, А дрімота коло плота. Питається сон дрімоти: Де ми* ***будем ночувати****? Де хатинка тепленькая, Де дитинка маленькая, Там ми* ***будем ночувати****, Мале дитя* ***присипляти****. Щоб виросло, не змарніло, Щоб тяженько не хворіло, Сили й розуму набралось, Своїх батьків потішало.(с.21)*
- *Ой ну, люлі, коте-котинку! Та* ***виорем*** *нивку, Та* ***посієм*** *материнку,Материнку* ***будем рвать****, Малу дитинку колихать, Мала дитинка* ***буде спать****. Заколихавши та свою дитинку,* ***Побіжу*** *я на часинку. На часинку, на час, на часочок Пішла в вишневий садочок, Чую своєй дитини голосочок.(с.25)*
- *Ой* ***повішу*** *колисочку у попову дулю,* ***Буде*** *вітрець* ***повівати*** *- люлю, синку, люлю. А дуленька* ***буде цвісти*** *та й* ***буде родити****, А* ***дитинка буде рости*** *та й* ***буде ходити****. А дуленька* ***буде цвісти****,* ***буде опадати****, А дитинка* ***буде іти*** *та й* ***буде збирати****.(с.33)*
- *Люляй, люляй, мій синочку,* ***Справлю*** *тобі колисочку. Справлю тобі колисочку Та й* ***повішу*** *на дубочку. Ей сонце* ***зійде****,* ***обігріє****, Листок* ***впаде*** *та й* ***накриє****.* ***Будуть*** *пташки* ***прилітати*** *та й* ***будуть співати****, Дитиночку малесеньку* ***будуть присипляти****. Люляй, люляй, мій синочку, лем ся не Скарбуляй З колиски нової до землі чорної. Гейчи мені, гейчи, не є дома мамці: Мамця пішла в поле, спи, білий соколе.(с.33-34)*
- ***Повішу*** *я колисочку В темнім лісі На липочку, В темнім лісі На липочку.* ***Буде*** *вітрець* ***повівати****, Мале дитя колисати.* ***Будуть*** *пташки* ***прилітати*** *Та* ***будуть співати****, Дитиночку маленечку* ***Будуть присипляти.****(с. 34)*
- *Колисочка яворова, повивач біленький, Колишу тя й не лишу тя, ангеле маленький. Я* ***повішу*** *колисочку й на дуба, на дуба, А я собі й* ***виколишу*** *сивого голуба. Я* ***повішу*** *й колисочку а й на яблінoчку,* ***Буде*** *вітер* ***колиса-***

***ти** мою дитиночку. **Буде** вітер **колисати**, а пташки співати, **Буде** моя й дитиночка вгору **підростати**. Я колишу дитиночку, й вона **буде спати**, А я **піду**, молоденька, пшениченьку жати.(с.37)*

- *Баю, баю, діток колихаю, Діток **заколихаю**, сама **піду погуляю**. Баєньки, баю, колотушок надаю, Колотушок двадцять п'ять, А діточки **будуть спать.**(с.51)*
- *Гаю, гаю, гаю! Ніжки йдуть до гаю, Ручки **нарвуть** квіття – **Забавиться** дитя. **Забавиться** і **заспить**, Мамка ніжки **напростить**.(с.60)*
- *Люлю, люлю, дитя моє, **Лишу** тебе, серце моє. **Лишу** тебе, дитиночка, Та **піду** на панциночку. Панциночку відробляти, Тебе, дитя, годувати. Спи, дитинко, не вставай, Та мені робити дай. Гей спи, гей спи ти, дитино, Бо ти ще нічо не винно. Ще тя пани не зловили, Ікомани не побили. (с.65)*
- *Ой ти, коте чорний, Та сідай у човен, Та **поїдем** на лужок, **Наламаєм** квіточок Та **забавим** діточок.(с.76).*

Отже, морфологічний рівень вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках характеризується використанням зменшувально-пестливих форм, вигуків, звуконаслідувальних слів та часток, що слугують засобами для створення атмосфери інтимности, безпеки, спокою тощо. Окрім цього, ці мовні засоби сприяють активному вираженню особистісних почуттів та емоцій.

2.2. Синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках

До засобів вираження суб'єктивної модальности на синтаксичному рівні у колисанках включаємо речення-висловлювання із специфічною комунікативною настановою, яка і буде вказувати на суб'єктивну модальну оцінку – спонукальні та питальні речення. Експліцитними носіями суб'єктивної модальности, на нашу думку, можуть бути і окремі синтаксичні одиниці чи явища, як-от звертання чи нанизування однорідних членів речення.

2.2.1.Речення-висловлювання зі специфічною комунікативною настановою в українських колисанках

1.Спонукальні речення

Відповідно до тверджень Вихованця І.Р. спонукальні речення виражають різновиди волевиявлення: наказ, вимогу, заклик, побажання, прохання, пораду, дозвіл тощо. Необхідною ознакою кожного спонукального речення є відповідно спонукальна інформація.[79]

У колисанках спонукальні речення слугують для висловлення турботи матери дитину, про її сон, спокій, добробут, безпеку тощо. Погоджуємося з думкою Харченко С.В., яка зауважує: «Спонукання як психологічний вплив одного комуніканта на иншого з метою змінити його поведінку реалізується в акті волевиявлення, який передбачає обов'язкову наявність мовця – суб'єкта (виступає ініціятором спонукання й виражає вольовий імпульс) і слухача (з одного боку, він є об'єктом, на який спрямовані комунікативні дії адресанта і який сприймає спонукання, а з иншого, досить часто сам в умовах реалізації прямої спонукальности виступає суб'єктом спонукуваної дії. Адресатом спонукання може виступати як істота (людина, тварина), так і неістота (дощ, вітер, сонце тощо)».[80]

Лексичне наповнення спонукальних речень у колисанках, їхня інтонація та контекст передають різні суб'єктивні наміри мовця, серед яких виділяємо:

---

[79] Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ, 1982. С.146

[80] Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. Київ : 2001. С. 6

Вказівки:

- *Ой ну, котик, котино,* ***Засни, мала дитино, Засни, засни, задрімай Та нічого не думай.*** *А-а-а, а-а-а, а-а! (с.92)*
- *Ой ну, люлі, котів два, Сіренькії обидва. Ой ти, коту-рябку,* ***Та вимети хатку****; Ой ти, коте сірий,* ***Та вимети сіни****; Коте волохатий,* ***Не ходи біля хати****,* ***А йди, коте, в хатку Качати дитятко****, Бо у нас дитя маленьке, Воно спатки раденьке. (с.49)*
- *Ану-ну-ну, котару,* ***Та вимети кошару****,* ***Та настели сінця*** *Вівцям по коліниця: Нехай вівці не бринчать, Бо в нас дівка хоче спать. (с.74)*
- *Ой котику-рябку,* ***Та вимітай хатку.*** *А ти, котку сірий,* ***Та вимітай сіни****. А ти, котку-котару,* ***Та вимітай кошару****. Виженемо овечки, Щоб по гірці не ходили, Діток малих не будили, Щоб вовниці не губили. В нас вовниця дорогая, У нас датина малая. (с.75)*
- *Котику-котарю,* ***Вимітай кошару, Та назбирай паличок, Та забав діточок, Та назбирай дрібненьких, Та забав маненьких.*** *(с.76)*

Накази:

Ой ну, люлі, дитя, спать! *Пішла мати жито жать Та й вижала три квітки: Що первую сонливу, А другую дрімливу, А третюю щасливу. Ой щоб воно спало, Щастя-долю мало І добрую годину На малую дитину. Ой щоб воно спало І спати хотіло, Як квіт, червоніло. (с.29)*

- ***Ой ну, люлі, дитя, спать!*** *А я буду колихать. Колихаю, та й не спить, Дайте дубця, буду бить. З високої дубини, В червоної калини Для малої дитини. (с. 50)*
- ***Ой люлі, дитя, спать!*** *Ой хоч хоче, то не спить, Треба його дубцем бить. Як не дубцем, то різкою, Зеленою берізкою. Як не берізкою, то дубиною, Щоб була дитина людиною. (с.50)*
- ***А-а, котино! Засни, мала дитино!*** *Ой на кота воркота, На дитину дрімота! Ой на кота все лихо, Ти, дитино, спи тихо! Ой кіт буде воркотати, Дитиночка буде спати! (с. 52)*

Застереження:

- *Баю, баї, баї, бай,* ***Не лягай, мале, на край — Впадеш на долівку Та заб'єш голівку.*** *Голівка буде боліть — Та й нікому пожаліть. (с. 51)*
- ***Коточок, не йди рано в садочок, Не полохай галочок. Нехай галки літають****, Руту-м'яту щипають Та віночки сплітають - То з руточки, то з м'яточки, З червоного шовку Та дитині на головку. (с. 55)*
- *А-а-а-а-а-а-а, Нехай коту усе лихо, Ти, Іване, спи тихо, а-а-а.* ***Не ходи, кіт, по печі, Буду бить у плечі, а-а-а. Не ходи, кіт, по лавці, Буду бить по лапці, а-а-а. Не ходи, кіт, по полиці, Буду бить по потилиці, а-а-а. Не ходи, кіт, по мосту, Буду бить по хвосту, а-а-а. Не лізь, коток, на колодку, Розіб'єш головку, а-а-а. Буде головка боліть, І нікому буде жаліть, а-а-а.*** *Нехай коту усе лихо, Ти, Іване, спи тихо, а-а-а. (с.77-78)*
- *Коте сірий, коте білий, Коте волохатий,* ***Не ходи ти, не блуди ти До нашої хати.*** *Бо у нас є лихий пес,* ***Як ті вкуси, то ти вмреш****. А на кота воркота, На Гандзюню сон-дрімота. Піди, коцю, в сім'є, Наша Гандзя дрім'є. Піди, коцю, в льон, в льон, Принеси їй сон, сон. (с. 48)*

Вимоги:

- *Люлі, люлі, Прилетіли гулі Та й сіли на люлі.* ***Ой ви, гулі, не гудіть, Колисочки не будіть.*** *Колисочка шатається, Санюшечці дрімається. Е-е, е-е, я! (с. 45)*
- ***Ой не щебечи, Ой не щебечи,*** *Ти сивий соколочку, Бо ти ми вбудиш, Бо ти ми збудиш Маленьку дитиночку. (с. 46)*
- *Ой ти, коте сірий,* ***Та вимети сіни****, А ти, кошенятко,* ***Колиши дитятко.*** *(с. 53)*

Поради:

- ***Ой ну, люлі, треба спати,*** *А я буду колихати. Заколиту, загойдаю, Сама піду погуляю До тихого та Дунаю, Да в Дунаю розпитаю, Ой чим дитя годувати: Чи кашкою, чи молочком, Чи солоденьким медочком? … (с. 40-41)*

Заклики:

- *Ой ходить сон по улоньці В білесенькій кошулоньці. Слоняється, тиняється, Господоньки питається: — А де хатка теплесенька І дитина малесенька? Туди піду ночувати І дитину колихати. — А у нас хата тепленькая І дитина маленькая.* ***Ходи до нас ночувати*** *І дитину колихати.* ***Ходи, сонку, в колясочку****, Приспи нашу дитиночку! (с. 21-22)*

2.Питальні речення

Питальні речення містять запитання, що спонукають співрозмовника до відповіді. Їх комунікативне завдання полягає не в передаванні інформації, як у розповідних реченнях, а у спонуканні до отримання потрібної інформації.[81]

У колисанках питальні речення постають виразниками глибинних емоційних станів того, хто виконує колисанку. За допомогою питальних речень матір висловлює почуття занепокоєння, почуття непевности щодо майбутнього дитини чи прагнення захистити малюка від можливих труднощів. Ці синтаксичні конструкції підсилюють емоційний зв’язок між матір'ю та дитиною, виражаючи надію на краще майбутнє: через питальні речення мати також запрошує дитину до певного діялогу, проявляючи бажання почути запевнення або відчути спокій. Питальні речення є і роздумами, і своєрідними мріями про щасливу долю для дитини.

- *Ой котику, котино, Засни, мала дитино, І засни, задрімай Та нічого не думай. Тільки одно словчеко подумай:* ***Чим тебе мати буде годувати, Чим тебе мати буде воспитати?*** *Чи будеш ти мати при старості годувати? «Буду, - каже, - мати, годувати Та своїх діток» (с.81)*
- *Люлю же мі, люлю, де я тя притулю? Під зелену сосну дітину розкошну. Гаяй же мі, гаяй, ани мі не ставай, Ани мі, сину мій, біди не задавай. Люляй же мі, люляй, чорні очі стуляй. –* ***Як їх мав стуляти, кидь не хотят спати?*** *Колишся, колиско, попри землі низько, Я би колисала, але-м зуновала. (с.64)*
- *Колисала, леліяла мамка дитиночку, Так му файно заспівала: “Любий мій*

[81] Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ, 1982. С.145

*синочку". **Ой люлю, каже, люлю, на кого сі лишу**? На тоту дитиночку, що її колишу. Ой дана, каже, дана, мальована брама, Мальовані воротенька, де доня стояла. (с. 63)*

- *Ой котику, котино, Засни, мала дитино, І засни, задрімай Та нічого не думай. Тільки одно словечко подумай: **Чим тебе мати буде годувати, Чим тебе мати буде воспитати? Чи будеш ти матір При старості хлібом годувати?** «Буду, - каже, - мати годувати, Та своїх діток».(с.39)*
- *Та ой люлю, маленькоє, Люлю, маленькоє. Коли тебе виколишу Та на великоє? Спи, дітино, у колисці До самого рана. Із тобою буде спати Твоя рідна мама. (с.32)*

Отже, до синтаксичних засобів вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках належать різноманітні конструкції. Основну ролю відіграють речення-висловлювання зі специфічною комунікативною настановою: спонукальні речення та питальні речення. Також виразниками суб'єктивної модальности на цьому рівні є звертання й нанизування однорідних членів речення, що підсилюють емоційну насиченість текстів.

2.2.2.Компоненти речення, які є носіями модальности в українських колисанках

Серед таких компонентів, що є експліцитними носіями суб'єктивної модальности, виділено окремі синтакчині одиниці та явища: звертання та нанизування однорідних членів речення.

1.Звертання в українських колисанках

Звертання – це слово або словосполучення, що називає особу чи предмет, до яких звертається мовець. Основне призначення звертання полягає в тому, щоб спонукати слухача звернути увагу на слова співрозмовника. Звертання належить до слів, граматично не пов'язаних з реченням. Серед таких слів виділяється передусім стилістичною виразністю.[82]

Єрмоленко С. зазначає, що дослідження звертання, якими послуговувалися українці під час виконання колисанок, дозволяє зрозуміти, як в українських родинах у старовину призвичаювали малечу до ввічливости, толерантности тощо.[83]

Виділяємо певні семантичні групи та семантичні поля в межах цих груп в проаналізованих колисанках:

1. Звертання до істот, серед яких:

Зооморфізми – найбільша група звертань в колисанках. Скруктурно ця група представлена звертаннями поширеними та непоширеними. Звертання-зооморфізми в колисанках найчастіше стосуються **птахів та котів:**

- *Ой не щебечи,* ***Ти сивий соколочку,*** *Бо ти ми збудиш Маленьку дитиночку.(с.46)*
- ***Ой соколе, соколочку,*** *Ходиш по лісочку, Вибери мні жовті круги Та й на колисочку.(с.34)*

[82] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. С. 202

[83] Єрмоленко С. І. Вокатив як виразник змін у мовленнєвій комунікації (на матеріалі сучасної української прози). Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2018. Т. 1 № Вип. 7. С. 49

- *Ой ну, люлі, **коте-котинку**! Та виорем нивку, Та посієм материнку, Материнку будем рвать, Малу дитинку колихать, Мала дитинка буде спать. Заколихавши та свою дитинку, Побіжу я на часинку. На часинку, на час, на часочок Пішла в вишневий садочок, Чую своєї дитини голосочок.(с.25)*
- *Ой ти, **коте муругий**, Коли б такий нам другий, Щоб вас була пара, Щоб дитина спала. Вона б спала, щастя мала, Як квіточка у садочку, Так дитина в повиточку. Як вишенька на вишеньці, Так дитина в колисоньці.(с.31)*
- *А-а, а-а, **котино** З сіренькими очима. Колисочка данська, Дитиночка панська; Насипочка шовкова, Подушечка пухова, Колисочка новая, Дитиночка малая.(с.35)*
- ***Коту, коту, котусю**, Займи нашу телусю Та пожени на пашу,— Дасть молока на кашу. Будем кашу варить, Будем Галю кормить. А дитиночка маненьта — Вона каші раденька.(с.42)*
- ***Котику сіренький, Котику біленький, Котку волохатий**, Не ходи по хаті, Не ходи по хаті, Не буди дитяти. Дитя буде спати, Котик воркотати. Ой на кота воркота, На дитину дрімота. А-а, а-а, а-а, я! (с.47)*
- ***Коте сірий, коте білий, Коте волохатий,** Не ходи ти, не блуди ти До нашої хати. Бо у нас є лихий пес, Як ті вкуси, то ти вмреш. А на кота воркота, На Гандзюню сон-дрімота. Піди, коцю, в сім'є, Наша Гандзя дрім'є.Піди, коцю, в льон, в льон, Принеси їй сон, сон. (с.48)*
- *Ой ну, люлі, котів два, Сіренькії обидва. Ой ти, **коту-рябку**, Та вимети хатку; Ой ти, **коте сірий,** Та вимети сіня; **Коте волохатий**, Не ходи біля хати, А йди, **коте**, в хатку Качати дитятко, Бо у нас дитя маленьке, Воно спатки раденьке.(с.49)*
- *Ой ну-ну, **кітку**, Піди по тітку. Тітка в нас молода, Аж з Китай-города, У червоній плахті, У зеленій запасці, У червоних чобітках На золотих підковках. Тітка підківками лясне, А дитина засне.(с.70)*
- ***Котику-котарю**, Вимітай кошару, Та назбирай паличок, Та забав діто-*

чок, Та назбирай дрібненьких, Та забав маненьких. (с.76)

- *Ой ну, **кіт-воркіт**, На віконце скік, А з віконця на тинок, А з тиночка у садок, Та нарвемо ягідок, Та напечем паляниць.(с.80)*
- ***Котку, котку, коточон**, Виїв бабин медочок, Та й сів у куточок, Тільки видно хвосточок Та лашки кусочок.(с.82)*
- *Ой люлі, люлі, **котаю**, Як підеш до гаю, Візьми мене з собою, Буду тобі слугою: Як та будеш сіно класти, То я буду воли пасти; Як ти будеш загрібати, То я буду запрягати Та додому поспішати Галиночку колихати.(с.89)*

Погоджуємося також з думкою Єрмоленко С.І., яка слушно зауважує, що «для пращурів важливими були тотеми звірів, зокрема Кота. Давньоєгипетську богиню з котячою головою називали Баст. В українців котик, киця (а на Прикарпатті кітка) – це символи домашнього затишку, захисту й добробуту. Кіт оберігає немовля від злих сил, які можуть зашкодити дитинці, а також своїм лагідним нявканням він заколихує маля, заспокоює й дарує здоровий сон».[84]

Звертання, що виражають вік, родинні взаємини чи суспільний стан.

- *Ой ну, котик, котино, Засни, **мала дитино**, Засни, засни, задрімай Та нічого не думай. А-а-а, а-а-а, а-а!(с. 92)*
- *Баю, баю, **дитино**, Пора засипати. Завтра рано прокитеться, Біленько умиєшся. Люлі, люлечику, Звари, **мамо,** кулешику В маленькому горщаті Маленькому дитяті.(с.24)*
- *Люлю, люлю, спи, **синулю**, Спи, маленький, мідно, Лягай спати вчасно, Будеш жити щасно.(с.24)*
- *Ой люлі, люлечки, Засніть, **малі діточки,** Мої малі, малесенькі, **Дітки мої дрібнесенькі**. Ой ну, **дітки дрібнесенькі**, Ви ж мені всі ріднесенькі.(с.25)*
- *А-а-а, а-а-а, коточок, Спи, **мій синочок**. Спи сном-дрімотою, Добромохотою, А-а-а.(с.25)*

[84] Єрмоленко С. І. Вокатив як виразник змін у мовленнєвій комунікації (на матеріалі сучасної української прози). Закарпатські філологічні студії. Ужгород : Видавничий дім "Гельветика", 2018. Т. 1 № Вип. 7. С. 50

- *Ой спи, **дитя,** колишу тя, (2) Як не заснеш, покину тя. Люляй, люляй, очка стуляй, (2) Стуляй обі, засни собі.(с.27)*
- *Спи, **дитятко**, колишу тя, А як заснеш, то лишу тя. Піду в гори на ягоди, А в долини на малини. Чужим дітям зелененькі, А моєму пристигленькі. Гіркі ж мої малиноньки, Завила-м си дитиноньки.(с.31)*
- *Спи, **дитя,** в колисочці, Як угорок в долиноньці. Щоби-с спало, не плакало, Щоби-с росло, не боліло Ні головка, ні все тіло, Щоби личко не марніло. Щоби-с росло на потіху, А добрим людям на послугу. (с.28)*
- *Ой спи, **сину,** бо діди йдуть, Вони тебе в торбу візьмуть. Візьмуть тебе у торбину Та й занесуть у кропиву. Ти в кропиву попаришся І з дідами посваришся. Ой спи, **сину,** люлі, люлі!(с.51)*
- *Люлю, люлю, **дитя моє,** Лишу тебе, серце моє. Лишу тебе, **дитиночка**, Та піду на панщиночку. Панщиночку відробляти, Тебе, **дитя**, годувати. Спи, **дитинко**, не вставай, Та мені робити дай. Гей спи, гей спи ти, **дитино**, Бо ти ще нічо не винно. Ще тя пани не зловили, Ікомани не побили. (с.65)*
- *Ей, люляй ми, люляй, Сині очка стуляй, І я би-м стуляла, Коби-м такі мала. Ей, люляй ми, люляй, **Сиротенько мала,** Бо твій неньо умер, Я вдова востала. Я вдова зостала, Мам семеро діти, **Сиротеньки мо**ї, Як вас виживити.(с.66)*
- *Ну, **дитино**, спатки, Нема дома матки, Пішла мати на базар Солі купувати. Не купила солі, А купила барана. А в барана круті роги, А в дитини чорні брови.(с.69-70)*
- *Колисала баба діда Ізвечора до обіда. – Ой спи, **діду,** маєш біду, Я на ярмарок поїду. Куплю тобі кожушину, Будеш ходить літо й зиму. Куплю тобі чоботиська, Щоби-с не мерз у ножиська.(с.95)*

Звертання- власні назви. Такі бувають зі зменшувально-пестливими суфіксами та без них:

- *Спи, **Марійко**, удень, удень, Спи, **Марійко**, внічку, Висипляй си таку дольку, Як у траві чічку. А Марійка, як виросте, Піде з коровками, Назбирає*

ягідочок Обома ручками.(с.32-33)

- *Літав, літав чорний штак, Він зозуленьку шукав. Баю, баю, баю, бай! Зозуленька сивокрила На колисочці сиділа. Баю, баю, баю, бай! На колисочці сиділа, Івашечка все гляділа. Баю, баю, баю, бай! Колисочка та скрипить, Івашечко мій не спить. Баю, баю, баю, бай!* ***Івашечко****, ти засни, Нас на улицю й пусти. Ваю, баю, баю, бай!(с.47)*
- *Ой ти, котик, вурчи, вурчи, А ти,* ***Васько****, мовчи, мовчи. Ой ти, котко сірий, білий, Не ходи коло сіней, А ходи коло хати, Ходи Васька колихати. Ішов котко під грушечку, Знайшов собі подушечку. Ой тра котка бити, бити, З його шкурочку злупити. Під Васька підослати, Щоб було м'якенько спати.(с.53)*
- *А-а-а-а-а-а-а, Нехай коту усе лихо, Ти,* ***Іване,*** *спи тихо, а-а-а. Не ходи, кіт, по печі, Буду бить у плечі, а-а-а. Не ходи, кіт, по лавці, Буду бить по лапці, а-а-а. Не ходи, кіт, по полиці, Буду бить по потилиці, а-а-а. Не ходи, кіт, по мосту, Буду бить по хвосту, а-а-а. Не лізь, коток, на колодку, Розіб'єш головку, а-а-а. Буде головка боліть, І нікому буде жаліть, а-а-а. Нехай коту усе лихо, Ти,* ***Іване****, спи тихо, а-а-а.(с.77-78)*

Звертання, що виражене через субстантивовані частини мови:

- *Та ой люлю,* ***маленькоє****, Люлю,* ***маленькоє****. Коли тебе виколишу Та на великоє? Спи, дітино, у колисці До самого рана. Із тобою буде спати Твоя рідна мама.(с.32)*
- *Баю, баї, баї, бай, Не лягай,* ***мале****, на край – Впадеш на долівку Та заб'єш голівку. Голівка буде боліть – Та й нікому пожаліть.(с.51)*

2. Звертання до неістот, серед яких:

Звертання до мітичних істот:

Сон та Дрімота:

- *Ой ходить сон по улочці В білесенькій кошулонці Склоняється, тиняється, Господоньки питається. А це хата теплесенька І дитина малесенька. Туди піду ночувати І дитину колихати. Ходи,* ***сонку,*** *в колисочку, Приспи нашу дитиночку. (с.21-22)*

- ***Сонку! Дрімку! Голубойко!*** *Приспи ж мою дітинойку, Приспи ж ми ю вдень і вночі! Буде мати чорні очі, Чорні очі, біле тіло, Би кождому миле било. Щоби росла, не боліла, Головоньки не сушила. Дітинойка - неволенька, Головоньці клопотонька. (с.83)*

Бабай:

- *Ой ну-ну, люлі, люлі, бай, Засни,* ***сіренький бабай,*** *Наших діток не лякай, Бо вони маленькі Та спатка раденькі. (с.51)*

Гулі:

- *Люлю, люлю,* ***дурний гулю,*** *Йди орати на цибулю. На цибулю, на чесник, Щоб був добрий ремісник. (с.71)*
- *Ой лю-лю-лю-лю-лю-лю-лю, Ой лю-лю-лю, старий гулю, Куди їдеш? — По цибулю.— Та будемо купувати, Та дешевше продавати. (с.71)*

3. Звертання до природи, сил природи:

- *Повій ти,* ***тихий вітрочку,*** *Розколиши колисочку, Розколиши колисочку, Най колише дитиночку. Най колише маленькую. (с.63)*

4. Звертання до колиски:

- *Колишися,* ***колисочко Та й нова, новенька.*** *Най ся в тобі виколише Дитина маленька. Та ой люлі, каже, люлі, Маленьку дитину. А я собі приколишу Малу соколину. (с.36)*
- *Колишися мі, колиш,* ***колисочко нова****, Колишу я в тобі білого пахола. Колишися мі, колиш,* ***колисочко****, сама, Жеби я си пішла до роботи зрана. Колишися мі, колиш,* ***колисочко****, сама, Бо як ти не будеш, та будеш скланяна. (с.36)*
- *Колишу ті,* ***колисочко****, легонько, легонько, Аби-м скоро вколисала свою дитиноньку. Колиши сі,* ***колисочко,*** *колиши сі сама, Най спить дитя, спочиває до самого рана. А гуш, мушки, від колиски, дитя буде спати, А я буду колисати, дитині співати. А тирус, кота, за ворота, не диви сі в люлю, Бо я своєї дитиночки нині не утулю. А тирус, кота, із колиски, не йди в люлю спати, Бо я буду у колисці дитину люляти.* ***Колисочко кедровая****, колиши сі сама, Аби спала дитиночка, спала — не плакала. Колиши*

сі, дитиночко, в новій колисочці, Як зелений огірочок на шумилиночці. Люляй же мі, люляй, ***Колиско з явора****, Я в тобі колишу Дитятко-сокола. (с.38)*

2. Нанизування однорідних членів речення

Однорідними називаються члени речення, які з'єднані сурядним зв'язком, є рівноправними, граматично незалежними одне від одного, відносяться до одного й того ж самого члена речення, відповідають на одне й те ж питання і виконують однакову синтаксичну функцію.[85]

Завдяки переліку однотипних дій чи характеристик, що виражені за допомогою однорідних членів речення, колисанка набуває додаткового відтінку: у ній стає сильнішим відчуття турботи, підтримки, ніжности тощо, які важливі для створення атмосфери спокою й гармонії. Найчастіше трапляються такі однорідні члени речення:

Однорідні прості дієслівні присудки, виражені дієсловами дійсного способому теперішнього, минулого та майбутнього часів:

- ***Ходить*** *котик по ролю,* ***Носить*** *сонок врукаву,* ***Носить, носить****, та й* ***продає****, А нашому Шурочці так* ***дає****. Чужим діткам по шменечці, А нашому Шурочці по мірочці. (с.23)*
- ***Ходе*** *кот по гарє,* ***Носе*** *дрьому в рукавє, Сьому-тому* ***продає****, А дитині так* ***дає****. (с.22-23)*
- *Поза річку* ***ходив*** *коток, У приполі* ***носив*** *сонок, - Старим бабам* ***продавав****, Малим дітям так* ***давав****. А що* ***вловив****, те* ***пропив****, А що* ***вкрав****, те* ***продав****, Музиченьки* ***понаймав****: - Нащо мені ті музики, У мене свої язики. Я* ***заграю****,* ***заскачу****, Да й нікому не* ***плачу.*** *(с.60)*
- *Ой ну, люлі, люлечки, Шовковії вірвечки, Мальовані бильця, Пішли до Кирильця. Шо Кирилко робить? Та він* ***не гуляє,*** *— Вірвечки* ***малює****, Дитинку* ***годує****. Він билечка* ***пише*** *І дитину* ***колише****, І книжечку* ***читає****, І дитину* ***хитає****: — Ой ну, лолі, мале дитя, спати, Пішла мати до роду гуляти. Що*

[85] Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ, 1982. 209 с.

ж то за гуляння - З ранку до снідання? А отож погуляти, Як заночувати! (с.61)

- *Ой ну, коте сірий, Да вимети хату й сіни. - Хоч вимету, дак не я, Єсть у мене кошеня. І хвостиком **замете**, І лапкою **загребе**, І в коробку **виберe**, І на смітник **винесе**, І там **висипле**. (с.75)*
- *Ой ти, коте чорний, Та сідай у човен, Та **поїдем** на лужок, Та **наламним** квіточок, Та **забавим** діточок. (с.76)*

Однорідні обставини:

- *Ой ну, котку-воркіт, На колисочку скік, А з колиски на торжок, Купив собі кожушок. Треба з того котка знять Та Ганнусі оддать, А щоб було тепло спать Удень, удень і вночі, **У запічку, і в печі, І долі, і надворі, І в сінях, і в коморі.** (с.95)*

Однорідні підмети:

- *Ой спи, дитя, без повиття, спи без пеленочок, Мамка прийде, тебе впів'є в тоненький рубочок. А шовковий повивачок, пеленка тоненька, Щоби спала, не плакала дитина маленька. Щоби спало — не плакало, росло — не боліло **Ані ручки, ані ніжки, ні біленьке тіло. Ані ручки, ані ніжки, ні тіло, ні тіло,** Аби моїй матіноньці от не надоїло. (с.28)*
- *Ворозочки з ожиночки, колиска з горіха, Колише сі у колисці мамина потіха. Коби тебе, дитиночко, вічо не боліло — **Ані ручки, ані ніжки, ні біленьке тіло.** Ой летіла зозулечка через садовину Та впустила сиве перце, скоривла дитину. Бодай з тебе, зозулечко, все пір'я упало: Скорнєла-с ми дитиночку, ще би будо спало. (с.37-38).*

Отже, синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках виконують важливу ролю для передачі емоційного стану мовця. Спонукальні й питальні речення, а також звертання та нанизування однорідних членів не тільки збагачують художню структуру текстів, але й є експліцитними засобами реалізації суб'єктивної модальности.

2.3. Стилістично-синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках

До стилістично-синтаксичних засобів вираження суб'єктивної модальности, які є в колисанках, належить порівняння та антитеза.

2.3.1. Порівняння

Пономарів О. визначає прівняння як стилістичний засіб, побудований на зіставленні двох явищ, предметів, фактів для пояснення одного з них за допомогою иншого. Стилістична роль порівнянь полягає у виділенні якоїсь особливості предмета чи явища, яка виступає дуже яскраво в того предмета, з яким порівнюється дане явище. Порівнюватися може все живе й неживе, фізичне й психічне, конкретне й абстрактне.[86]

У колисанках порівняння відображає почуття матери щодо дитини, яскраво демонстуючи те, з чим матір ототожнює дитину, своє життя тощо. Важливо й те, що порівняння як стилістичний засіб відіграє важливу роль у передачі культурних особливостей, адже, використовуючи елементи, які вкорінені в традиціях, виконавець відображає цінності, вірування та певний життєвий досвід, тим самим пов'язуючи дитину з ширшим культурним контекстом. Також порівняння допомагає спростити складні емоції або ідеї, перетворюючи їх на доступні образи, що підсилює емоційний резонанс колисанки.

Найбільш вживаною компаративною зв'язкою є єднальний сполучник як. Також варто зауважити, що всі порівняння в українських колисанках мають зменшувально-пестливу форму. Виділяємо декілька типів порівняння відповідно до предмета, який порівнюють.

Предмет порівняння - дитина:

- ***Ой спи, дітя, в колисоньці, Як горошок в билиноньці****. Буде вітер повівати Та й горошком колисати; Як горошок затиркоче, Тогди Ганя спати схоче. (с.38)*
- *Діти мої, діти, Дев'ятеро діти, Ани сама не знам, Де вас мам подіти,*

[86] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. С.41

Гей, ани сама не знам, Де вас мам подіти. Діти мої, діти, ***Дрібніцькі, як значок, А я меджі вами, Як зогнитий пнячок****, Гей, а я… А гайці мі, гайці, Мої дрібні діти, Дайте свої мамці До роботи піти, Гей, дайте… (с.66)*

- ***Спи, дитя, в колисочці, Як угорок в долиноньці.*** *Щоби-сь спало, не плакало, Щоби-сь росло, не боліло Ні головка, ні все тіло. Щоби личко не марніло, Щоби-сь росло на потіху, А добрим людям на послугу. (с.31)*
- *Шовковії вервечки, Мальовані бильця.* ***Колисала мати сина Так, як чорнобривця.*** *Брив, брив, чорнобрив, Чом до мене не забрив? Мати сина колисада, Мати синові співала. (с.35)*
- *Колишу ті, колисочко, легонько, легонько, Аби-м скоро вколисала свою дитиноньку. Колиши сі, колисочко, колиши сі сама, Най спить дитя, спочиває до самого рана. А туш, мушки, від колиски, дитя буде спати, А я буду колисати, дитині співати. А тпрус, кота, за ворота, не диви сі в люлю, Бо я свеї дитиночки нині не утулю. А тпрус, кота, із колиски, не йди в люлю спати, Бо я буду у колисці дитину люляти. Колисочко кедровая, колиши сі сама, Аби спала дитиночка, спала — не плакаля. Колиши сі, дитиночко, в новій колисочці,* ***Як зелений огірочок на шумилиночці****. (с.38)*
- *Люлі, люлі, люліченька Колихаю онученька, Щоб здоровий виростав, Рясст-травиченьку топтав****, Був як маків первоцвіт,*** *Много літ, ой много літ. А-а, а! (с.32)*

Предмет порівняння - матір:

- *Діти мої, діти, Дев'ятеро діти, Ани сама не знам, Де вас мам подіти, Гей, ани сама не знам, Де вас мам подіти. Діти мої, діти, Дрібніцькі, як значок,* ***А я межи вами, Як зогнитий пнячок****, Гей, а я межи вами, Як зогнитий пнячок. А гайці мі, гайці, Мої дрібні діти, Дайте свої мамці До роботи піти, Гей, дайте свої мамці До роботи піти. (с.66)*

Предмет порівняння - доля:

- *Спи, Марійко, удень, удень, Спи, Марійко, внічку, Висипляй си* ***таку доль-***

ку, Як у траві чічку. *(с.32-33)*

2.3.2. Антитеза

Антитеза (гр. antithesis) - стилістична засіб, побудований на підкресленому протиставленні протилежних явищ, понять, думок, почуттів, образів. В основі антитези лежить антонімічна пара (загальномовна або контекстуальна). Різке протиставлення понять дає можливість авторові створити надзвичайно виразний, об'ємний образ.[87]

У колисанках антитеза як засіб вираження суб'єктивної модвльности слугує для чіткого розмежовування світу «свого» та «чужого», посилюючи захисний мотив і закладаючи у свідомість дитини відчуття приналежности до родини та спільноти. Антитеза «своє — чуже» в колисанках стає основою для утвердження внутрішньої безпеки та відчуття добробуту, що допомагає створити атмосферу затишку та захисту.

- *Ой люлечки, люлі,* ***Чужим*** *дітям дулі, А* ***нашому*** *калачі Щоб спав удень і вночі Із кицькою на печі. Киця буде воркотати, А дитина буде спати. (с. 26)*
- *Ой спи, диті, без повитті, Прийде мати та й пов'є ті А в тоненькі пеленочки, А в едвабні китайочки. Ой спи, диті, без повитті, Прийде мати та й пов'є ті. Пшла в поле на роботу, Та не прийде, аж в суботу. Ой спи, диті, колишу ті, Ой як уснеш, я лишу ті. Ой спи довго, рости борзо Вітцю й матці на потіху,* ***Добрим людям*** *на послугу. Аби* ***лихим*** *не служити, Бо їм не може догодити. (с. 28)*
- *Скакав котик по плотку В червоному чобітку. Треба котка догнати, Чобітки відняти Та дитину взути - Побіжить гуляти. Люлі, люлі,* ***Чужим*** *діткам дулі, А* ***моєму*** *калачі, Щоб спало вдень і вночі. (с. 43)*
- *Спи, дитятко, колишу тя, А як заснеш, то лишу тя. Піду в гори на ягоди,*

[87] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. С.68

А в долини на малини. ***Чужим*** *дітям зелененькі, А* ***моєму*** *пристигленькі. Гіркі ж мої малиноньки, Збавила-м си дитиноньки. (с.31)*

2.3.3. Персоніфікація

Персоніфікація (лат.persona особа та facio роблю) – стилістичний засіб, побудований на наділенні предметів, явищ природи та абстрактних понять рисами людини.[88]

У колисанках персоніфікація як засіб вираження суб'єктивної модальності відображає, як мовець передає багатство своєї уяви та емоційного сприйняття світу. Наділяючи об'єкти природи людськими рисами, автор демонструє власне ставлення до навколишнього середовища, створюючи атмосферу безпеки та тепла для дитини. Така форма вираження дозволяє перетворити звичайні явища на союзників і захисників, що випромінюють лагідність і доброзичливість. Це також підкреслює індивідуальний погляд на світ, де все довкола стає частиною турботливого середовища для дитини, а неживі об'єкти набувають ролі співучасників у створенні затишку та спокою. Найчастіше персоніфікованими образами в колисанках постають:

Тварини (в т.ч. птахи):

- *Ой* ***кіт-баламут*** *Надів на себе хомут, А* ***миші*** *сміються, У боки беруться. Одна миша манесенька, Сіра, біла, білесенька, За хомут вчепилась, Сама покотилась. А кіт засміявся, Аж у боки взявся, Пішов танцювати, По хаті скакати. Та й скакнув на лавку, Та й плигнув в лоханку, Ізвалив полицю, Скотив паляницю. Ой ну котка бити: Не вчись так робити, А вчись колихати, Дитя буде спати. (с.79)*
- *Люлю, люлю,* ***котів два****, Сірі, білі обидва, По базарі ходили, Людям шкоду робили. І кружечки звертали, І сметанку злизали. (с.78)*
- *Ходить* ***котик*** *по двору Та збирає солому. Та збирає солому Дитяткові в*

[88] Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. С.46

голову. А дитятко буде спать, Котик буде колихать. (с.57)

- *Ой ходила **чаєчка** та й по комишу, Ой ходила чаєчка та й по комишу, А я свою лялечку та й заколишу. Ой ходила чаєчка та й по городу, Ой питалась чаєчка свого роду. Ой ву й ну, мушки гудуть, Ляльці спатки не дають. (с.71)*
- *Літав, літав **чорний шпак**, Він зозуленьку шукав. Баю, баю, баю, бай! **Зозуленька сивокрила** На колисочці сиділа. Баю, баю, баю, бай! На колисочці сиділа, Івашечка все гляділа. Баю, баю, баю, бай! Колисочка та скрипить, Івашечко мій не спить. Баю, баю, баю, бай! Івашечко, ти засни, Нас на улицю й пусти. Баю, баю, баю, бай! (с.47)*
- *Ой ну, люлі, люлі, Налетіли **гулі**, Посідали на дулі. Стали дульку трусити, Стали дітки просити. Вони дульки не дали, Колисочку одняли. (с.42)*
- *Ой ну, люлі, люлі! Прилинули **гулі** Та й сіли на люлі. Стали думати-гадати, Чим дитину дарувати. Дали йому три квіточки: Одну квітку сонливую, Другу квітку дрімливую, А третюю щасливую. (с.41)*

Мітичні істоти

Сон та Дрімота:

- *Та ходить **сон** по хаті, Питається дитяти: - Чи се тая дитина, Що з білими плечима, Із карими очима, На пухових подушках, На шовкових пелюшках? (с.22)*
- *Ходить **сонко** по долині, Кличе мати до дитини: — Ходи, сонко, в колисоньку, Приспи мою дитиноньку. Бо ти чужих присипляєш, А ти мою розбуджаєш. — Ходить сонко й по долині, Кличе мати й до дитини. (с.22)*
- *Ой ходить **сон** по долині (2) У червоній кожушині. (2) Кличе мати до дитини: (2) — Іди, сонку, в колисоньку, (2) Приспи мою дитиноньку. (2) (с.22)*
- *Ой ходить **сон** по улоньці В білесенькій кошулоньці. Слоняється, тиняється, Господоньки питається: – А де хатка теплесенька І дитина малесенька? Туди піду ночувати І дитину колихати. – А у нас хата тепленькая І дитина маленькая. Ходи до нас ночувати І дитину колихати.*

Ходи, сонку, в колясочку, Приспи нашу дитиночку! (с.21-22)

- *Ходить **дрімота** коло плота, А **сон** коло вікон. Питається сон дрімоти: А де будем ночувати? Де хатина тепленька, Де дитина маленька. Ти ляжеш у ніжках, А я ляжу в головах. Ти будеш дрімати, А я буду присипляти. Щоб спало — не плакало, Щоб росло — не боліло На головоньку, на все тіло. (с. 21)*

Синтакично-стилістичні засоби вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках, серед яких виділяємо порівняння, антитезу та персоніфікацію сприяють створенню емоційно насиченої атмосфери. За допомогою порівняння формуються образи, що передають чуттєві враження; антитеза підсилює емоційне сприйняття, а персоніфікація надає неживим об'єктам людських рис для створення атмосфери турботи та безпеки.

2.4. Граматичні засоби вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках

2.4.1. Лексико-морфологічні та власне морфологічні засоби вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках

1. Модальні слова та дієслова.

Особливими засобами вираження суб'єктивної модальности в англійській мові є модальні слова та модальні дієслова, що виражають різноманітні модальні відтінки: почуття вневненості/невпевненості, припущення тощо. Ці засоби є яскравими виразниками суб'єктивних ставлень мовця та його особистої оцінки щодо ситуації чи події.

Найпоширеніші модальні дієслова в англійських колисанках такі: can/could, may/might, must, be to, have to, need, should, ought to, would, will, used to, shall, dare

Can – модальне дієслово, що виражає можливість, здатність чи вміння що-небудь зробити. Варто зауважути, що після модального дієслова can в англійській мові в більшости випадків стоїть ще одне дієслово:

- *What **can** lambkins do, all the cold night through? Nestle by their woolly mother, the careful ewe. What can nestlings do, in the nightly dew? Sleep beneath their mother's wing, till day breaks anew. If in field or tree, There might only be, Such a soft, warm sleeping - place, Found for me! (E.S.Smith /A Book of lullabies/ c. 82)*
- *And when no more thy mother's care **Can** guide thy footsteps, Baby Mine, Thy steps shall be secured, each where. By love of One divine. Sleep, softly sleep, my pretty one ; I hear the neighing of the steeds, — Good Santa Claus has just begun His round of kindly deeds. (c.471)*
- *Sleep, little boy, the little bird must go Round about the world while nobody **can** know. Sleep, sleep sound, little bird goes round. Round and round he goes; sleep, sleep sound.*
- *Cheeks like apples, fair and rosy, Pillowed on thy mother's breast! Never babe had couch more cozy, Never love a sweeter rest. Artist, **can** you tell the story?*

Can *you paint a face like this, Haloed with an infant glory?* ***Can*** *you paint a mother's kiss? Lul-la-by-o, by-lo-baby! Angels brought thee from above; Deeming any gift of Heaven Safe within a mother's love!(c.81)*

Трапляються також заперечні форми модального дієслова can, які відповідно виражають неможливість, нездатність що-небудь зробити:

- *I, who* ***cannot*** *sleep as well, Shall I sigh to view you? Or sigh further to foretell All that may undo you? Nay, keep smiling, little child. Ere the sorrow neareth; I will smile, too! patience mild Pleasure's token weareth. Nay, keep sleeping before loss: I shall sleep though losing! As by cradle, so by cross, Sure is the reposing.(c.31)*
- *I know that when my bed-time comes, And I am tired of everything, I* ***cannot*** *go to sleep unless I hear my Mamma softly sing The Bye-Low Song.(c.227)*
- *Watch you may, but* ***cannot*** *guess If the cloud has motion, Such a perfect calm there is In the airy ocean. O the land of Lullabies! Where shall father find it? Safe in mother's breast it lies, With her arms to bind it; O a soft and sleepy song! Sleep, baby blossom! Sleep is short, sleep is long. Sweet is mother's bosom! (c.168)*
- *Somewhere over the rainbow Way up high There's a land that I heard of Once in a lullaby Somewhere over the rainbow Skies are blue And the dreams that you dare to dream Really do come true Someday I'll wish upon a star And wake up where the clouds are far Behind me Where troubles melt like lemon drops Away above the chimney tops That's where you'll find me Somewhere over the rainbow Bluebirds fly Birds fly over the rainbow Why then, oh why* ***can't*** *I? If happy little bluebirds fly Beyond the rainbow Why, oh why* ***can't*** *I?(c.75)*

May/might – модальне дієлово, що виражає значення ймовірности, вірогідности якоїсь ситуації чи дії. Зазвичай may в англійських колисанках вживається в теперішньому часі чи в теперішньому часі в значенні майбутнього, відображаючи думку, припущення, наміри, плани або очікування мовця щодо певної ситуації, про яку він висловлюється. Трапляється в колисанках і модальне діє-

слово **might**, що зазвичай вживається в минулому часі, описуючи ситуацію чи подію, яка є малоймовірною.

- *I, who cannot sleep as well, Shall I sigh to view you? Or sigh further to foretell All that **may** undo you? Nay, keep smiling, little child. Ere the sorrow neareth; I will smile, too! patience mild Pleasure's token weareth. Nay, keep sleeping before loss: I shall sleep though losing! As by cradle, so by cross, Sure is the reposing.(c.31)*
- *... So laugh, my baby beauty. Dance, my baby deary. Thy mother will never be weary. Frolic and play Now while you **may.** And dance, my baby deary. (c.37)*
- *Lullaby, and goodnight, in the skies stars, are bright **May** the moon's, silvery beams, bring you sweet dreams Close your eyes, now and rest, may these hours be blessed Till the sky's bright with dawn, when you wake with a yawn (c.45)*
- *What can lambkins do, all the cold night through? Nestle by their woolly mother, the careful ewe. What can nestlings do, in the nightly dew? Sleep beneath their mother's wing, till day breaks anew. If in field or tree, There **might** only be, Such a soft, warm sleeping - place, Found for me! (c.121)*
- *Sleep, Robin, sleep, While mother watches o'er you, And bright starry skies Bend o'er the sleeping land. Rest, birdie, rest; The world is all before you, And pleasure and pain Go ever hand in hand. Sleep, Robin, sleep,With mother's wing above you, And soft angel eyes To guard your sleeping form. Rest, birdie, rest; **May** angels ever love you, And walk by your side In sunshine and in storm. Sleep, Robin, lullaby; Rest, birdie, lullaby; Sleep, sleep, Robin, lullaby! (c.147-148)*

Must – модальне дієслово, що виражає значення обов'язковости, необхідности чи впевненості в чомусь. У колисанках must використовується, аби передати інформацію про те, що певна дія або ситуація є неминучими, або для того, аби повідомити про необхідність чи обов'язковість що-небудь зробити. Також must виражає впевненість мовця, що подія чи ситуація точно мають трапитися.

- *The children may sleep, but the winds **must** wake Early and late, for the*

children's sake. Singing so sweet in each little one's ear. He thinks his mother's own song to hear.(c. 184)

- *Sleep, my own baby, my darling thou art, Close thy blue eyes now, thou joy of my heart! All is as quiet as quiet can be, Never a fly shall alight upon thee. Angels from Heaven as lovely as thou, Hover around thee, and smile on thee now. What if the angels **must** go by and by? Yet when thou weepest, thy tears they will dry. (c.131)*
- *Baby, baby, hush-a-bye. **Must** you be awake now? Sweet my lamb, come, close your eye, Sleep for mother's sake now. All the babies in the world Lie asleep but you now : Nigger-babies, brown and curled. In the sand dream too now… (c.224)*

Shall – модальне дієслово shall вживається для вираження намірів, обов'язків та обіцянок. За допомогою shall мовець висловлює свої обіцянки чи наміри щодо дитини, її безпеки, добробуту тощо. У колисанках shall має такі суб'єктивно-модальні значення:

Пропозиція у формі риторичного запитання:

- *I, who cannot sleep as well, **Shall** I sigh to view you? Or sigh further to foretell All that may undo you? Nay, keep smiling, little child. Ere the sorrow neareth; I will smile, too! patience mild Pleasure's token weareth. Nay, keep sleeping before loss: I **shall** sleep though losing! As by cradle, so by cross, Sure is the reposing.(c.37)*

Вираження непевности щодо майбутнього у формі риторичного запитання:

- *Dance my baby diddy, What **shall** thy mother do with thee? But sit in her lap And give it some pap, And dance a baby diddy. Smile, my baby bonnie. What **shall** time bring on thee? (c.37)*
- *Baby wants a lullaby;Where should mother find it?In a bird's nest rocked on high; Birdie, birdie lined it; Find it under birdie's wing,— Soft birdie's feather;- O the downy, downy thing! O the summer weather! Baby wants a lullaby; Where **shall** sister find it? In a soft cloud of the sky, With white wool*

*behind it; Watch you may, but cannot guess If the cloud has motion, Such a perfect calm there is In the airy ocean. O the land of Lullabies**!** Where **shall** father find it? Safe in mother's breast it lies, With her arms to bind it; O a soft and sleepy song! Sleep, baby blossom! Sleep is short, sleep is long, Sweet is mother's bosom! (c.167-168)*

Обіцянка про турботу та запевнення щодо добробуту:

- *Hush-a-bye, lie still and sleep, It grieves me sore to see thee weep, For when thou weep'st thou wearies me, Hush-a-bye, lie still and bye. You shall have a new bonnet. With blue ribbons to tie on it. With a hush-a-bye, and a lull-a-baby, Why so like to Tommy's daddy. Rock well my cradle And '' bee-baa," my son, You **shall** have a new gown When ye Lord come home. O! still my child…(c.300)*
- *Hush-a-bye, baby, Sleep like a lady; You **shall** have milk When the cows do come home.(c.108)*
- *O hushaby, baby! Why weepest thou? The diadem yet shall adorn thy brow. And the jewels thy sires had, long agone. In the regal ages of Eoghan and Conn, **Shall** all be thine. O hushaby, hushaby, child of mine! My sorrow, my woe, to see thy tears. Pierce into my heart like spears.(c.305)*

Really (присл.) – справді; **to be sure** (дієсл.) – бути впевненим – модальні слова, що виражають ствердження та впевненість:

- *…And the things that nipper swallers – well, yon **really** wouldn't think. If there is a thing he's nuttier on than anything, it's ink! Drinks a glass full at a settin', — sich a thing was never known! And he dines orff nails and matches, — and he's all our wery own. Sleep lightly, dream brightly, etc… (c.389)*
- *I, who cannot sleep as well, Shall I sigh to view you? Or sigh further to foretell All that may undo you? Nay, keep smiling, little child. Ere the sorrow neareth; I will smile, too! patience mild Pleasure's token weareth. Nay, keep sleeping before loss: I shall sleep though losing! As by cradle,*

so by cross, ***Sure*** *is the reposing.(c.37).*

2. Вигуки

У статті, присвяченій вигукам в англійській мові, Навроцька М. С. вказує, що вигук – це мовний знак, незмінне за формою слово, ізольоване в реченні знаками пунктуації, яке самостійно утворює цілу фразу, не поєднуючись з иншими реченнями (фразами); позбавлене номінативної функції (у деяких випадках – і понятійного змісту); наділене загальнозрозумілим значенням (це контекст на письмі й інтонація в усному мовленні); служить для вираження волевиявлень та живої емоційної реакції на поведінку співрозмовника або навколишню діяльність; його динамізм і експресивність виявляються в діалектичній єдності почуттєвого та інтелектуального; як особливий розряд слів, вигук – на відміну від інших частин мови – характеризується відсутністю спеціальних граматичних показників.

Використовуються переважно вигуки, що виражають бажання заспокоїти дитину чи привернути її увагу:

- ***Hushaby, hushaby****, Baby, do not weep, On thy downy pillow lie, Softly, softly sleep. Hushaby, hushaby, Now thine eyelids close; While thy mother sitting nigh, Watches thy repose. Hushaby, hushaby, Slumber sweet be giv'n; On thy downy pillow lie, Precious gift from heav'n. (c. 81)*
- ***Hush****, my darling;* ***hush****, my darling;* ***Hush****, thy mother sings a lay; She, who bore thee; she, who clasps thee, Her only joy, that takes her many griefs away! Soon thou wilt grow and leave thy mother's roof; Soon thou to manhood wilt attain. Happy may thy lot be then! Happy may thy lot be then! (c.38)*
- *My heart is like a fountain true That flows and flows with love to you. As chirps the lark unto the tree So chirps my pretty babe to me. And it's* ***O!*** *sweet, sweet! and a lullaby. There's not a rose where'er I seek, As comely as my baby's cheek. There's not a comb of honey-bee, So full of sweets as babe to me. And it's* ***O!*** *sweet, sweet! and a lullaby… (c.69-70)*

3. Звуконаслідувальні слова. В англійській мові звуконаслідування здійснюється на різних мовних рівнях. Загальновідомим є аналіз прикладів фонетичного рівня, які утворилися при насиченні тексту однаковими повторювальними звуками, найчастіше приголосними, для створення певного стилістичного ефекту. Це явище англійською описується як onomatopoeia.[89]

Звуконаслідувальні слова, що імітують заспокійливі звуки:

- *Who all time er-frettin' en de middle er de day? Mammy's li'l boy, mammy's li'l boy! Who all time er-gettin' so sleepy 'e can't play? Mammy's li'l baby boy. Byo, baby boy, oh bye, By-o li'l boy! En 'e come ter es mammy, Ter rock 'im en 'er arms. Mammy's li'l baby boy.* ***Shoo, shoo, shoo-shoo-shoo. Shoo, shoo, shoo****!* ***Shoo, shoo, shoo-shoo-shoo****.* ***Shoo****, li'l baby,* ***shoo! Shoo, shoo, shoo-shoo-shoo. Shoo, shoo, shoo. Shoo****.... (c. 25)*
- *Lie a-bed, Sleepy head, Shut up eyes,* ***bo-peep****; Till day-break Never wake: — Baby, sleep.(c.175)*
- *Sweet babe, a golden cradle holds thee, Soft a snow-white fleece enfolds thee. Fairest flower`s are strewn before thee. Sweet birds warble o`er thee* ***Shoheen Sho lo! lu, lu, lo, lo!*** *Oh, sleep, my baby, free from sorrow. Bright thou'lt ope thine eyes to-morrow Sleep, while o`er thy smiling slumbers Angels chant their numbers.* ***Shoheen Shololo! Lu, lu, lo, lo****! (c.128)*
- ***Skidamarink a dink a dink Skidamarink a doo*** *I love you I love you in the morning And in the afternoon I love you in the evening And underneath the moon, oh*
- *Tick, tock, tick, tock ; you may wait, old clock, It was foolish what I was saying; Let your seconds stay, your minutes play And your days go all-a-Maying. 0 Time ! stand still — let me drink my fill Of content, while my babe is sleeping; As I smooth her hair, my life looks fair. And to-morrow — I may be* ***weeping****. (c.14)*

[89] Котнюк, Л. Г. Звуконаслідування в англійській мові. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка, 1988 С.85

- *... Now hush-a-baw, lammie, and hush-a-baw, dear. Now hush-a-baw, lammie, thy minnie is here. The wild wind is ravin', thy minnie's heart's sair. The wild wind is ravin', but ye dinna care. Sing* ***bal-la-loo****, lammie, sing* ***bal-la-loo****, dear, Does wee lammie ken that its daddie's no' here? Ye're rockin' fu' sweetly on mammie's warm knee. But daddie's a-rockin' upon the saut sea. (c.338)*

Звуконаслідувальні слова, що імітують звуки природи чи предметів:

- *Come to the window, my baby, with me, and look at the stars that shine on the sea! There are two little stars that play bo-peep, with two little fish far down in the deep, and two little frogs cry,* ***"neap, neap, neap"****. I see a dear baby that should be asleep.*
- *Are you sleeping? Are you sleeping? Brother John, Brother John, Morning bells are ringing! Morning bells are ringing!* ***Ding, dang, dong. Ding, dang, dong.***
- ***Tick, tock, tick, tock*** *; you may wait, old clock, It was foolish what I was saying; Let your seconds stay, your minutes play And your days go all-a-Maying. 0 Time ! stand still — let me drink my fill Of content, while my babe is sleeping; As I smooth her hair, my life looks fair. And to-morrow — I may be weeping. (c.14)*
- ***Tinkling, tinkling*** *through the twilight comes the sound of cattle bells. Sleep, then, sleep, my little daughter. Cattle bells, and wind, and water. Weaving, weaving chains of slumber, cast about thee Dreamland's spells. (c.180)*

4. **Морфологічні форми** як виразники сб'єктивної модальности. До таких форм належить **майбутній час**. У англійських колисанках майбутній час як засіб вираження суб'єктивної модальности виражає думки, роздуми, сумніви, сподівання щодо майбутнього:

- *The rose is sleeping beside the marjoram. My little child is sleeping by his sweet mother's side ; My child is sleeping in his silver cradle. In his cradle made of silver and of gold. Sleep on, my child, and* ***I will rock*** *thee, And I will*

rock thy cradle, that sweet thy slumber be ; Sleep star, new moon and morning, sleep. And lady ocean with thy silver fishes, sleep! (c.146)

- *I, who cannot sleep as well, **Shall I** sigh to view you? Or sigh further to foretell All that may undo you? Nay, keep smiling, little child. Ere the sorrow neareth; I **will smile,** too! patience mild Pleasure's token weareth. Nay, keep sleeping before loss: I **shall sleep** though losing! As by cradle, so by cross, Sure is the reposing. (c. 81)*
- *... So laugh, my baby beauty. Dance, my baby deary. Thy mother **will never be weary**. Frolic and play Now while you may. And dance, my baby deary. (c.37)*
- *...Mother **will watch** by her little brown baby, Swinging aloft on the green branch so high, No harm can come to the little brown baby, Hush-a-by, rock-a-by, hush-a-by-by. (c. 96)*
- *Lullaby and good night, With roses bedight. Creep into thy bed, There pillow thy head. If God will thou shalt wake, When the morning doth break. If God **will thou shalt wake**, When the morning doth break. Lullaby and good night, Those blue eyes close tight. Bright angels are near, So sleep without fear. They **will guard** thee from harm, With fair dreamland's sweet charm. They will guard thee from harm, With fair dreamland's sweet charm. (c.98)*
- *Sleep, my own baby, my darling thou art, Close thy blue eyes now, thou joy of my heart! All is as quiet as quiet can be, Never a fly shall alight upon thee. Angels from Heaven as lovely as thou, Hover around thee, and smile on thee now. What if the angels must go by and by? Yet when thou weepest, thy tears they **will** dry.(c.131)*
- *...O, they **will** thrust, Mother, My head from My hair, With a crown of sharp thorns they Me will not spare, And with sharp spears My heart **will** tear, To the Gloria tibi, Domine. Now sing we, etc. (c.419).*

Отже, граматичні засоби вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках, зокрема певні лексико-морфологічні та морфологічні засоби сприяють підкресленню ставлення мовця, вираженню турботи, обіцянок, надій, створюють емоційно-забарвлену атмосферу

2.4.2. Синтаксичні та стилістично-синтаксичні засоби вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках

1. Питальні речення:

- *All is still and restful now, So, my darling, slumber thou! Only sighs the wind anear, Lullaby, sleep, baby dear. Softly close each azure eye, Like twin Maybuds let them lie; And when morning shines anew, They, like flowers, shall open, too. Thus while flowers like thee I greet, Softly kissing eyelids sweet**, Why need mother look without, Though the spring is all about?** (c.82)*
- ***Dance my baby diddy, What shall thy mother do with thee?** But sit in her lap And give it some pap, And dance a baby diddy. Smile, my baby bonnie. What shall time bring on thee? Sorrow and care. Frowns and gray hair. So smile my baby bonnie. Laugh, my baby beauty. **What will time do to thee?** Furrow your cheek. Wrinkle your neck. So laugh, my baby beauty. Dance, my baby deary. Thy mother will never be weary. Frolic and play Now while you may. And dance, my baby deary. (c.37)*
- *Sleep, little Baby, I love Thee; Sleep, little King, I am bending above Thee ! **How should I know what to sing Here in my arms as I swing Thee to sleep?** Hushaby low, Rockaby so, Kings may have wonderful jewels to bring. Mother has only a kiss for her King! Why should my singing so make me to weep? Only I know that I love Thee, I love Thee, Love Thee, my little One, sleep**. (c.443)*
- *Baby wants a lullaby;**Where should mother find it?**In a bird's nest rocked on high; Birdie, birdie lined it; Find it under birdie's wing,— Soft birdie's feather;- O the downy, downy thing! O the summer weather! Baby wants a lullaby; **Where shall sister find it?** In a soft cloud of the sky, With white wool behind it; Watch you may, but cannot guess If the cloud has motion, Such a perfect calm there is In the airy ocean. O the land of Lullabies**! Where shall father find it?** Safe in mother's breast it lies, With her arms to bind it; O a soft and sleepy song! Sleep, baby blossom! Sleep is short, sleep is long, Sweet is mother's bosom! (c.167-168)*

- *Sleep, little Baby, I love Thee; Sleep, little King, I am bending above Thee ! How should I know what to sing Here in my arms as I swing Thee to sleep? Hushaby low, Rockaby so, Kings may have wonderful jewels to bring. Mother has only a kiss for her King! W**hy should my singing so make me to weep?** Only I know that I love Thee, I love Thee, Love Thee, my little One, sleep.(c.443)*
- *Sleep, my own baby, my darling thou art, Close thy blue eyes now, thou joy of my heart! All is as quiet as quiet can be, Never a fly shall alight upon thee. Angels from Heaven as lovely as thou, Hover around thee, and smile on thee now. **What if the angels must go by and by?** Yet when thou weepest, thy tears they will dry. (c.131)*

2. Звертання

Звертання в англійській мові (vocative) – виражається за допомогою використання необов'язкових іменникових фраз у певних позиціях із характерною інтонацією.[90]

У англійських колисанках звертання виділяємо такі семантичні групи звертань:

Звертання до дитини

Звертання до дитини є найбільш уживаною семантичною групою звертань. Часто такі звертання мають присвійний займенник my, of mine (мій/моя) та прикметник little (маленький/маленька), що надає звертанню демінутивности:

- *Rock-a-bye, **baby,** Thy cradle is green, Father's a nobleman, Mother's queen; And Betty's a lady, And wears a gold ring; And Jonny's a drummer, And drums for the king… Come to the window, **my baby**, with me, and look at the stars that shine on the sea! (c. 53-54)*
- *Sleep, **baby**, sleep! Our cottage vale is deep ; The little lamb is on the green, With woolly fleece so soft and clean. Sleep, **baby,** sleep! Sleep, **baby,** sleep! Down where the woodbines creep ; Be always like the lamb so*

[90] Crystal D. English as a Global Language. Second edition. 2003. C. 302

mild, A kind and sweet and gentle child. Sleep, ***baby****, sleep! Sleep,* ***baby,*** *sleep! Thy rest shall angels keep. While on the grass the lambs shall feed. And never suffer want nor need. Sleep****, baby****, sleep! (c. 132)*

- *We are lonely, thou and I, And with grief and fear I faint. Sleep, then, sleep, my little saint, Sleep, my child, and lullaby. Why dost weep? No father nigh. Ah, my God tears break his rest. Darling, nestle to my breast. Sleep,* ***my child,*** *and lullaby. (c. 374)*
- *All is still and restful now. So, my darling, slumber thou ! Only sighs the wind anear, Lullaby, sleep,* ***baby dear****. Softly close each azure eye. Like twin Maybuds let them lie; And when morning shines anew. They, like flowers, shall open, too. Thus while flowers like thee I greet. Softly - kissing eyelids sweet, Why need mother look without. Though the spring is all about*? (c. 82)
- *Hush thee,* ***my baby****, oh hush thee to sleep, O'er thee may angels their watch e'er keep. (c.135)*
- ***Baby, baby dear.*** *Earth and heaven are near Now, for heaven is here. Heaven is every place Where your flower-sweet face Fills our eyes with grace. Till your own eyes deign Earth a glance again.; Sleep,* ***little boy,*** *the little bird must go Round about the world while nobody can know. Sleep, sleep sound, little bird goes round. Round and round he goes; sleep, sleep sound. (c.27)*
- *All is still and restful now, So,* ***my darling****, slumber thou! Only sighs the wind anear, Lullaby, sleep, baby dear. Softly close each azure eye, Like twin Maybuds let them lie; And when morning shines anew, They, like flowers, shall open, too. Thus while flowers like thee I greet, Softly kissing eyelids sweet, Why need mother look without, Though the spring is all about? (c.82)*
- *All is still in sweetest rest, Be thy sleep serenely blest! Winds are moaning d'er the wild, Lullaby, sleep on, my child; Lullaby, sleep on,* ***my child;*** *La lullaby, sleep on, my child; May angel gleams Pervade thy dreams! (c.132)*
- *Sleep,* ***my own baby,*** *my darling thou art, Close thy blue eyes now, thou joy of my heart! All is as quiet as quiet can be, Never a fly shall alight upon thee.*

Angels from Heaven as lovely as thou, Hover around thee, and smile on thee now. What if the angels must go by and by? Yet when thou weepest, thy tears they will dry. (c.131)

- *Tinkling, tinkling through the twilight comes the sound of cattle bells. Sleep, then, sleep,* ***my little daughter.*** *Cattle bells, and wind, and water. Weaving, weaving chains of slumber, cast about thee Dreamland's spells. (c.180)*
- *Sleep,* ***Robin****, sleep, While mother watches o'er you, And bright starry skies Bend o'er the sleeping land. Rest, birdie, rest; The world is all before you, And pleasure and pain Go ever hand in hand. Sleep,* ***Robin****, sleep,With mother's wing above you, And soft angel eyes To guard your sleeping form. Rest, birdie, rest; May angels ever love you, And walk by your side In sunshine and in storm. Sleep, Robin, lullaby; Rest, birdie, lullaby; Sleep, sleep, Robin, lullaby! (c.147-148)*

Звертання до природи та природних явищ:

- *Twinkle, twinkle,* ***little star****, How I wonder what you are! Up above the world so high, Like a diamond in the sky. When the blazing sun is gone, When he nothing shines upon, Then you show your little light, Twinkle, twinkle, all the night. Then the traveler in the dark Thanks you for your tiny spark, How could he see where to go, If you did not twinkle so? In the dark blue sky you keep, Often through my curtains peep. For you never shut your eye, Till the sun is in the sky. As your bright and tiny spark Lights the traveler in the dark, Though I know not what you are, Twinkle, twinkle,* ***little star.***
- ***Edelweiss, edelweiss*** *Every morning you greet me Small and white, clean and bright You look happy to meet me Blossom of snow, may you bloom and grow Bloom and grow forever* ***Edelweiss, edelweiss*** *Bless my homeland forever*
- ***Star light, star bright,*** *The first star I see tonight; I wish I may, I wish I might, Have the wish I wish tonight.*

Звертання до Бога чи інших святих:

- *We are lonely, thou and I, And with grief and fear I faint. Sleep, then,*

*sleep, my little saint, Sleep, my child, and lullaby. Why dost weep? No father nigh. **Ah, my God**! tears break his rest. Darling, nestle to my breast. Sleep, my child, and lullaby. (c.374)*

- ***Lord Gabriel**, wilt thou not rejoice When at last a little boy's Cheek lies heavy as a rose, And his eyelids close? Gabriel, when that hush may be. This sweet hand all heedfully I'll undo, for thee alone. From his mother's own. Then the far blue highways paven With the burning stars of heaven. He shall gladden with the sweet Hasting of his feet — Feet so brightly bare and cool. Leaping, as from pool to pool; From a little laughing boy Splashing rainbow joy! **Gabriel,** wilt thou understand How to keep his hovering hand? — Never shut, as in a bond. From the bright beyond? — Nay, but though it cling and close Tightly as a climbing rose. Clasp it only so, — aright. Lest his heart take fright. (c.151)*
- ***Lord Michael**, wilt not thou rejoice When at last a little boy's Heart, a shut-in murmuring bee. Turns him unto thee? Wilt thou heed thine armor well, — To take his hand from Gabriel, So his radiant cup of dream May not spill a gleam? He will take thy heart in thrall. Telling o'er thy breastplate, all Colors, in his bubbling speech. With his hand to each. (c.151)*

3. Персоніфікація

В англійській мові персоніфікація є також надзвичайно потужним стилістичним засобом. Свідомість людини влаштована таким чином, що все, що її стосується, здається найважливішим для неї. Тож коли людські властивості, типові якості й дії людини переносяться на неживі об'єкти, ці об'єкти починають набувати особливого значення.[91]

В англійських колисанках знаходимо такі персоніфіковані образи:

- **Мітичні істоти**

Sandman (пісочний чоловік) у скандинавському фольклорі — це дома-

[91] Lototska K. English stylistics (Textbook) Навчальний посібник. Львів: Видавничий центр Лну імені Івана Франка, 2008. С. 77

шній ельф, який кидав пісок в очі маленьким дітям, коли вони не хотіли йти спати, таким чином змушуючи їх заснути. У Г.К.Андерсена є казка, яка називається «Пісочний чоловік». Одна з найдивніших історій Е.Т.А. Гофмана має назву «Коппелій Пісочний Чоловік», де головний герой, Натаніель, є сином чесного годинникаря, який відправляв дітей рано спати в певні вечори. Мати, щоб переконати їх у цьому, говорила: «Спати, діти, іде Пісочний Чоловік!» У цьому випадку Пісочний Чоловік виявився вигадкою, а справжнім нічним відвідувачем був Коппелій, єврейський адвокат і алхімік, якого юна уява Натаніеля, відповідно, ототожнила з цим духом.[92]

- *Here comes the **Sandman**, stepping so lightly, Creeping along on the tips of his toes. As he scatters the sand with his own tiny hand, In the eyes of the sleepy children. Go to sleep my darling, close your weary eyes, The lady moon is watching from out the starry skies. The little stars are peeping, to see if you are sleeping, Go to sleep, my darling, go to sleep, good night. (c.263)*
- *When the lights are lit, And the table's set, And the maid brings in the buns; Tommy Tinker's eyes Get as big and wise, For that's when the Sandman comes. And the butter'd bun, With the jelly on. Rosy red as jelly should be. And the last sweet sup From the silver cup Of the drowsy cambric tea. From his great high chair He tries to stare And pretend he's wide awake; But his hand falls down And he drops his spoon. And the **Sandman** gets his cake. Ah ! my beauteous boy, I am sad with you, I am glad with a pain that fears. In your mother's breast I would keep your nest. For the **Sandman** of the years. (c.263)*
- *The flowers have gone to bed, The moon's begun to shine. Each nods its little head Upon its stem so fine. The branches rustle ; and they seem To sigh as in a dream, Sleepy, sleepy, sleepy, Sleep, my baby, sleep. The birds that sang so sweetly By day, have gone to rest. And each is tucked up neatly All in its little nest; The cottage in the garden here Is still awake, I fear. Sleepy, sleepy, sleepy. Sleep, my baby, mine. **The Sandman***

[92] Walsh W. S. Heroes and Heroines of Fiction, Classical Mediæval, Legendary, 1915

will be coming And poking in his head. To look for naughty children That haven't gone to bed: And if he takes them by surprise, The sand flies in their eyes! Sleepy, sleepy, sleepy, Sleep, my baby, sleep. (c.264)

- *The little sandman with the umbrella The friend of Snow White and Cinderella When you are sleepy, he takes your hand And guides you gently to fairyland. (c.265)*

Wee Willy Winkie (Маленький Віллі Вінкі)

Wee Willy Winkie (Маленький Віллі Вінкі) – персонаж, якого створив гласгоський поет Вільям Міллер, написавши п'ятистрофнну римівку гласгоським діалектом у 1842 році.

- ***Wee Willie Winkie*** *runs through the town, Upstairs and downstairs, in his nightgown; Rapping at the window, crying through the lock, "Are the children in their beds? Now it's eight o'clock Hey,* ***Willie Winkie****, are you coming in? The cat is singing purring sounds to the sleeping hen The dog's spread out on the floor, and doesn't give a cheep But here's a wakeful little boy who will not fall asleep! (c.314-315)*

A man in the moon (людина з місяця)

- *Oohh Oohh Oohh… The* ***man in the moon*** *looked out of the moon And this is what he said: "Now that I'm getting up it's time all children went to bed, All children went to bed!" Oohh Ahh Oohh Ahh Oohh Ahh The man in the moon looked out of the moon And this is what he said: "Now that I'm getting up it's time all children went to bed, All children went to bed!" All children went to bed.*

- **Природа та явища природи:**

- *All is still in sweetest rest, Be thy sleep serenely blest!* ***Winds are moaning d'er the wild,*** *Lullaby, sleep on, my child; Lullaby, sleep on, my child; La lullaby, sleep on, my child; May angel gleams Pervade thy dreams! (c.132)*
- *Make no noise, no sudden shock, My little child is sleeping; Nani, Nani, Nani, Nani, Be all his ailings healed!* ***The sun sleeps on the mountains****, the partridge in the fields. My little child is sleeping between the linen*

white ; Sleep sleeps upon the mountain, the partridge in the wood. My little child is sleeping to take his fill of sleep. Sleep, my child, with fond caresses, Sleep nourished with perfumes, Joy be with thine awakening, And cakes for thy wedding day! (c.157)

4. Порівняння

Порівняння, англійською – simile – (лат. «similes» = схожий) – явне уподібнення одного об'єкта (tenor) иншому об'єктові (vehicle) на основі спільної риси/характеристики (ground). Порівняння не слід плутати зі звичайними логічними порівняннями, як-от «Він працює так важко, як шахтар». Об'єкти, що порівнюються у simile, належать до двох абсолютно різних класів, і між ними немає прямої, простої чи очевидної подібности.[93]

В англійській мові компаративними зв'язками порівняння є сполучник like», "as .. as", " not so... as". Найчастіше вживаним є сполучник «like».

- ***Clenched little hands like crumpled roses*** *Dimpled and dear. Feet like flowers that the dawn uncloses, What do I fear? Little hands, will you ever be clenched in anguish? White little limbs, will you droop and languish? Nay, what do I hear? I hear a shouting, far away. You shall ride on a kingly palm-strewn way Some day! (c.447)*
- *Come, cuddle your head on my shoulder, dear, Your head like the goldenrod. And we will go sailing away from here To the beautiful land of Nod. Away from life's hurry, and flurry, and worry. Away from earth's shadow^s and gloom. To a world of fair weather we'll float off together, Where roses are always in bloom. Just shut up your eyes, and fold your hands,* ***Your hands like the leaf of a rose****. And we will go sailing to those fair lands That never an atlas shows. On the North and the West they are bounded by rest. On the South and the East by dreams; 'Tis the country ideal, where nothing is real. But everything only*

[93] Lototska K. English stylistics (Textbook) Навчальний посібник. Львів : Видавничий центр Лну імені Івана Франка, 2008. С.102

seems. Just drop down the curtains of your dear eyes. ***Those eyes like a bright bluebell.*** *And we will sail out under starlit skies. To the land where the fairies dwell. (c.296)*

- ***My heart is like a fountain true*** *That flows and flows with love to you. As chirps the lark unto the tree So chirps my pretty babe to me. And it's O! sweet, sweet! and a lullaby. There's not a rose where'er I seek, As comely as my baby's cheek. There's not a comb of honey-bee, So full of sweets as babe to me. And it's O! sweet, sweet! and a lullaby… (c.69-70)*
- ***Cheeks like apples,*** *fair and rosy, Pillowed on thy mother's breast! Never babe had couch more cozy, Never love a sweeter rest. Artist, can you tell the story? Can you paint a face like this, Haloed with an infant glory? Can you paint a mother's kiss? Lul-la-by-o, by-lo-baby! Angels brought thee from above; Deeming any gift of Heaven Safe within a mother's love! (c. 81)*
- *All is still and restful now, So, my darling, slumber thou! Only sighs the wind anear, Lullaby, sleep, baby dear. Softly close each azure eye,* ***Like twin Maybuds let them lie****; And when morning shines anew, They, like flowers, shall open, too. Thus while flowers like thee I greet, Softly kissing eyelids sweet, Why need mother look without, Though the spring is all about? (c. 82)*
- *Sleep, my own baby, my darling thou art, Close thy blue eyes now, thou joy of my heart!* ***All is as quiet as quiet can be****, Never a fly shall alight upon thee. Angels from* ***Heaven as lovely as thou,*** *Hover around thee, and smile on thee now. What if the angels must go by and by? Yet when thou weepest, thy tears they will dry. (c. 131)*
- *Sleep, baby, sleep! The Saviour loves His sheep. He is the Lamb of God on high, Who for our sakes came down to die. Sleep, baby, sleep! Sleep, baby, sleep****! And cry not like a sheep****, Else the sheep-dog will bark and whine And bite this naughty child of mine. Sleep, baby, sleep! Sleep, baby, sleep! Away to tend the sheep. Away, thou sheep-dog fierce and wild And do not harm my sleeping child! Sleep, baby, sleep! (c.208)*

Отже, синтаксично-стилістичні засоби вираження суб’єктивної модальности в англійських колисанках, зокрема питальні речення, звертання, персоніфікація та порівняння, сприяють вираженню емоційного стану мовця та формуванню інтимної атмосфери тексту.

Висновки до розділу 2

Суб'єктивна модальність в українських та англійських колисанках формується на різних мовних рівнях.

На морфологічному рівні засоби вираження суб'єктивної модальности є найчисельнішими. В українських колисанках на цьому рівні виділено лексико-граматичний аспект реалізації суб'єктивної модальности, до якого належать окремі частини мови, зокрема вигук та частка, а також групи іменних частин мови зі здрібніло-пестливими суфіксами, т. зв. демінутиви та власне морфологічні форми, до яких належать грамеми наказового способу дієслова та грамеми майбутнього часу дієслова. Демінутиви, вигуки, звуконаслідувальні слова, частки – засоби вираження суб'єктивної модальности, які якскраво передають особистісні роздуми, почуття, тощо, виражають бажання, прохання, вимоги, підсилюють емоційність та ритмічність тексту.

Синтаксичний рівень представлений реченнями-висловлюваннями із специфічною комунікативною настановою, серед яких спонукальні та питальні речення. Спонукальні речення в колисанках передають різні суб'єктивні наміри мовця: вказівки, накази, застереження, вимоги, поради, заклики тощо. Питальні речення постають виразниками роздумів та почуттів мовця. Носіями суб'єктивної модальности на цьому рівні є також звертання, що відіграють важливу ролю у створенні психологічного впливу на дитину, та нанизування однорідних членів речення, що сприяє підсиленню експересії, ритмічности тексту та акцентуванню на певних діях і т.д.

До стилістично-синтаксичних засобів вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках належить порівняння, що яскраво відображає почуття матері щодо дитини та світу, що її оточує, та антитеза, що в колисанках слугує зокрема для розмежування світу «свого» та «чужого».

До граматичних засобів вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках належать модальні слова та дієслова, що є виразниками різноманітних модальних відтінків; вигуки, які слугують для вираження волевиявлень та певних емоційних реакцій; звуконаслідувальні слова, що створюють

атмосферу затишку, спокою, гармонії тощо; морфологічні форми, зокрема майбутній час, що виражає думки та роздуми про майбутнє.

До синтаксично-стилістичних засобів вираження суб'єктивної модальности в англійських колисанках належать питальні речення, які відображають роздуми матері щодо долі дитини і т.д., звертання, що також є чинником емоційного впливу на дитину, персоніфікація, що надаю колисанкам емоційної забарвленості та виражає індивідуальне ставлення мовця до певних явищ, та порівняння, яке передає особисті асоціації, підкреслюючи ставлення матери до дитини.

ВИСНОВКИ

Аналіз українських та англійських колисанок засвідчує, що колисанки обох мов багаті на засоби вираження суб'єктивної модальности, які найбільше проявилися на морфологічному та синтаксичному рівнях. Додатково було проаналізовано стилістичні засоби вираження суб'єктивної модальности.

1. Морфологічний рівень

На морфологічному рівні найчисельнішими виразнаками суб'єктивної модальности **в українських колисанках** є **демінутиви**, зменшувально-пестливі утворення, основна функція яких полягає у створенні інтимної та емоційно насиченої атмосфери. Проаналізовані демінутиви в колисанках в більшости утворені за допомогою суфіксів *-ець, -к-, -очк-, -ечк-, -ок, -очок, -еньк-, -оньк-, -ісіньк-* тощо, що передають зменшувальне значення та мають переважну позитивну суб'єктивну оцінку.

До **частиномовних засобів** вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках належать **вигуки, звуконаслідувальники та частки.** Вигуки слугують для заспокоєння дитини та спонукання її до сну *(А-а-а, е-е-е, дюлі-люлі тощо);* для привернення уваги: *(Ой!, Гей!);* а також для передачі наказів чи прохань *(Гойда, Ой ну, люлі)*. **Звуконаслідувальні слова** відтворюють звуки природи, тварин чи предметів, що додає колисанкам емоційного забарвлення: та підсилює мелодійність. **Частки** в українських колисанках мають багатофункціональний характер: було виявлено підсилювальні та заперечні частки,що надають колисанкам індивідуального смислового забарвлення – спонукання, запевнення, заперечення тощо.

До морфологічних засобів вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках належать **наказовий спосіб дієслова** та **форми майбутнього часу дієслова**. Наказовий спосіб у колисанках в більшости прикладів має синтетичну форму, проте бачимо й приклади вживання аналітичної форми в третій особі однини та множини. У колисанках наказовий спосіб дієслова викостовується для висловлення вказівок, наказів, застережень, вимог, закликів тощо. **Майбутній час** в українських колисанках використовується для висловлення

надій, сподівань, мрій та уявлень про майбутнє чи для вираження непевности та занепокоєння.

На морфологічному рівні в англійських колисанках найчисельнішими виразниками суб'єктивної модальности є модальні дієслова. Модальні дієслова, такі як ***can, may, must, shall, і might****,* слугують основними засобами для передачі суб'єктивних почуттів та емоцій, виражаючи можливість, ймовірність, необхідність, впевненість тощо. Важливими елементами морфологічного рівня в англійських колисанках, як і в українських колисанках, є **вигуки та звуконаслідувальники**, що слугують для заспокоєння дитини. Звуконаслідувальні слова, які імітують природні або заспокійливі звуки *(shoo-shoo, lu-lu-lo),* підкреслюють ритмічність та мелодійність колисанок. Наступним засобом морфологічного рівня в англійських колисанках є **форми майбутнього часу**, які в більшости випадків, як і в українських колисанках, слугують для вираження надії та сподівань матери щодо майбутнього дитини. Вони підкреслюють оптимістичний характер колисанок, спрямований на створення у дитини почуття безпеки та віри в щасливе майбутнє.

2. Синтаксичний рівень

На синтаксичному рівні найчисельнішими засобами вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках є **звертання**, основною функцією яких є привернути увагу слухача та створити атмосферу, що сприятиме заспокоєнню дитини. Було виявлено декілька семантичних груп звертань, серед яких: ***зооморфізми*** (група, що відображає давні тотемічні уявлення українців про тварин як захисників; ***звертання, пов'язані з віком, родинними взаєминами чи соціяльним станом*** (група, до якої належать назви, що підкреслюють близькі взвємини, турботу або певні соціяльні ролі); ***власні назви*** (група, що акцентує увагу на конкретній дитині) Загалом звертання виконують емоційно-експресивну, ритмічну та комунікативну функції.

До синтаксичного рівня в українських колисанках належать й инші засоби вираження суб'єктивної модальности, серед яких:

- **Спонукальні речення**, що виражають турботу матери про дитину, її сон, спокій, безпеку та майбутнє. Вони включають ***накази, вимоги, побажання, поради, заклики*** тощо. Спонукальні речння є психологічним впливом, спрямованим на зміну поведінки слухача
- **Питальні речення,** що виражають емоційний стан матери, її занепокоєння щодо майбутнього дитини або прагнення захистити малюка.
- **Однорідні члени речення (**у колисанках зазвичай з'єднані сурядним зв'язком). Однорідні члени речення передають однотипні дії або характеристики, що додає колисанці емоційного відтінку турботи, підтримки та ніжности, що створює атмосферу спокою й гармонії для дитини.

Аналіз **синтаксичного рівня в англійських колисанках** також продемонстрував наявність синтаксичних конструкції, які сприяють вираженню суб'єктивної модальности, формуючи емоційно забарвлені образи. Особливу ролю, як і в українських колисанках, відіграє **звертання**, що слугує для встановлення близьких взаємин матери з дитиною. Власне через це найпоширенішою семантичною групою цих звертань є **звертання до дитини,** які часто включають прикметники зі зменшувально-пестливими значеннями *(little, dear)* та присвійні займенники *(my, of mine).* Було виділено й інші семантичні групи звертань в англійських колисанках: **звертання до природи та природних явищ**, які постають помічниками та захисниками, та **звертання до Бога та святих**, що посилює сакральний характер тексту.

Иншими засобами вираження суб'єктивної модальности на синтаксичному рівні в англійських колисанках є **питальні речення**, виконують ролю риторичних засобів, що спонукають до роздумів і водночас заспокоюють дитину. За допомогою таких конструкцій матір роздумує про майбутнє своєї дитини.

3. Стилістично-синтаксичний рівень

До стилістично-синтаксичних засобів вираження суб'єктивної модальности в українських колисанках належать **порівняння, анафора та антитеза**.

- **Порівняння** відображає почуття матери щодо дитини, яскраво демонструючи те, з чим матір ототожнює дитину, своє життя тощо. Важливо й

те, що порівняння як стилістичний засіб відіграє важливу ролю в передачі культурних особливостей, адже, використовуючи елементи, які вкорінені в традиціях, виконавець відображає цінності, вірування та певний життєвий досвід. Предметами порівняння в українських колисанкає є дитина:, матір, доля тощо.

- **Антитеза** слугує для чіткого розмежування світу «свого» та «чужого», посилюючи захисний мотив і закладаючи у свідомість дитини відчуття приналежности до певної спільноти.
- **Персоніфікація** відображає багатство уяви мовця. Наділяючи об'єкти природи людськими рисами, він демонструє своє ставлення світу, що його оточує, створюючи атмосферу безпеки та тепла. Найчастіше персоніфікованими образами в українських колисанках постають тварини (в т.ч. птахи) та мітичні істоти:

Дослідження **стилістично-синтаксичних засобів вираження суб'єктивної модальности** в англійських колисанках виявило, що такі стилістичні засоби, як **персоніфікація** та **порівняння**, також відіграють ключову роль у створенні емоційно насиченого, чуттєвого та виразного тексту. Вони слугують інструментами для формування світу, в якому матір змальовує ідилію, спокій, затишок для своєї дитини.

- **Персоніфікація** допомагає встановити зв'язок між дитиною та світом, що її оточує. Образи мітичних істот (Sandman, Wee Willy Winkie, A Man in the Moon) наповнені символізмом і діють як посередники між дитиною та її уявою. Ці персонажі також виконують одну з основних функцій колисанки – захищають дитину. Персоніфіковані образи природи, зокрема образи вітру, квітів чи птахів створюють гармонію між дитиною та довкіллям, що сприяє створенню атмосфери спокою.
- **Порівняння** в англійських колисанках надають їм візуальної образности: часте використання таких зворотів, як «like» або «as…as» дозволяє втілювати унікальні асоціації та акцентувати увагу на красі дитини, використовуючи образи природи: *«руки, як пелюстки троянди»*, *«очі, як блакитні*

дзвіночки». Порівняння слугують для активної емоційної взаємодії з дитиною та для розвитку її уяви при світ.

Найбільш чисельно засоби вираження суб'єктивної модальности в українських та англійських колисанках представлені на морфологічному рівні. Загалом український матеріял є чисельніший за англійський, зокрема завдяки використанню демінутивів, вигуків, звуконаслідувальних слів і часток. В англійських колисанках, хоча й присутні подібні елементи, основний акцент зроблений на використанні модальних дієслів і форм майбутнього часу.

Дослідження продемонструвало, що обидві мовні традиції активно використовують різноманітні мовні засоби для формування в дітей почуття безпеки, любови та турботи, хоча конкретні інструменти вираження суб'єктивної модальности різняться залежно від мовних та культурних особливостей. Загалом аналіз засобів вираження суб'єктивної модальности в українських та англійських колисанках дало змогу не тільки певні мовні особливості, але й показало, як ці мовні засоби втілюють глибокі культурні й емоційні сенси, що підтверджує вагоме значення суб'єктивної модальности як універсального механізму міжособистісного спілкування та творчого самовираження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
2. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія.К.: Либідь. 1993. С.327
3. Бойко Г. В. Дитячий фольклор – важливий засіб трудового й естетичного виховання наймолодших. 1962. № 4. С. 123-131.
4. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. К.: Либідь, 1993. 368 с.
5. Войналович Л. П. Модальність як багатоаспектна лінгвістична категорія. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки, 2013. Кн. 3. С. 28-32.
6. Горпинич В. О. Морфологія української мови. Київ: Академія, 2004. ст. 197.
7. Гуйванюк Н. В. Комунікативно-модальний спектр змістової структури речень з частками. Мовні і концептуальні картини світу. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. 260-267.
8. Данилюк Н. Семантико-стилістичні особливості народнопісенних звертань. Українська мова. Науково-теоретичний журнал Інституту української мови Національної академії наук України. 2011. № 4. С. 32–39.
9. Доценко О. Л. Семантико-прагматичний синтаксис: особливості вираження модальності: монографія. Київ: Міленіум, 2006. 226 с.
10. Дудик П. С. Стилістика української мови: Навчальний посібник. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
11. Дутчак Н.М. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2009. Вип. 4. С. 73-76
12. Жагаляк І. Семантичні особливості інтер'єктивів. Studia Methodologica, вип. 13, 2003. ст. 26–33.
13. Єрмоленко С. І. Вокатив як виразник змін у мовленнєвій комунікації (на матеріалі сучасної української прози). Закарпатські філологічні студії.

Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2018. Т. 1 № Вип. 7. С. 50.

14.Загнітко А. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009. 137 с.

15.Козловський В. Про прагматичну спрямованість суб'єктивно-оцінного аспекту модальності. Мовознавство. Полтава, 1991. № 3. С. 68–73.

16. Колесса Ф.М., Іваницький А., Довженок Г.В., Друзюк А., Жанрове розмаїття української дитячої народно-пісенної музичної творчості. Педагогічна освіта: теорія і практика, 2019. № 27. С. 98

17.Корольова Т. А. Механізм взаємодії лінгвістичних засобів при передачі модальних значень. Мовознавство, 1989. № 2. С. 55–58.

18.Котнюк Л. Г. Звуконаслідування в англійській мові. вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, 1988. с. 84-87.

19.Кучма Т. В. Ономатопея в творах О. Пройслера та її переклад українською мовою.

20. Мацько Л. І. Семантика вигуків і звуконаслідувань. Українська мова і література в школі, 1985. № 2. С. 56-62.

21.Павленко Л. І. Формально надмірні висловлення як засіб вираження логічної модальності у діалозі. Житомир, 2006. № 27. С. 131–136.

22.Панченко Т. С. Демінутиви як засіб вираження експресії. Соціум. Документ. Комунікація . Серія : Філологічні науки. 2017. Вип. 4. С. 71-82

23.Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови: Підручник. 3-тє вид., пере- роб. і доповн. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2000. 248 с.

24.Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

25.Руда. Н.В. Вісник Київського національного університету імені Тараса-Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика. 2013. Вип. 24. С. 92-98

26.Сивачук Н. П. Українська народна поезія пестування. Київ: Наук. світ, 2002. т. 7. 743 с.

27.Слинько І. І. та ін. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні пи-

тання: Навч. посібник. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.

28.Смущинська І. В. Суб’єктивна модальність французької прози. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. 255 с.

29.Суб'єктивна модальність у діалозі та полілозі сучасної української драми (семантика та прагматика). Горлівка: Горлівський держ. пед. ін-т іноземних мов, 2005. 318 с.

30.Ткачук В. М. Категорія суб’єктивної модальності. Тернопіль: Підручники й посібники, 2003. 240 с.

31.Ушинський К. Д. Про сімейне виховання. Київ: Рад. шк., 1974. 150 с.1915.

32.Харченко С. В. Семантико-синтаксична та комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. Київ : 2001

33.Чолкан В.А. Речення з суб’єктивно-модальними формами в сучасній українській мові: ав-тореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2001

34.Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму у структурі речення. Чернівці: Рута, 2002. 272 с.

35.Шнуровська Л. В. Теоретичні засади вивчення категорії модальності в сучасній лінгвістиці. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія, 2016. Т. 19, № 2. С. 140-148.

36.Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004.

37.Юрашко Л. В. Короткий огляд деяких класифікацій демінутивів за їх прагмалінгвістичним компонентом. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна. 2009. Вип. 11.

38. Abaci U. Kant’s Revolutionary Theory of Modality. Oxford : Oxford University Press, 2019.

39. Baker F. Sing, soothe and sleep: A lullaby education programme for first-time mothers. British Journal of Music Education, 2006. P. 147–160.

40. Balli C. General linguistics and questions of the French language. M, 1955.

41. Commins D. Lullabies of the World. New York: Random House Inc., 1967.

42. Coates J. The Semantics of Modal Auxiliaries. London: Croom Helm, 1983.

259 p.

43. Crystal D. English as a Global Language. Second edition. 2003.

44. Dorson, R. M. Folklore and Folklife, an Introduction. Chicago: University of Chicago Press, 1972.

45. Harper, D. (2013). “Lullaby,” Online Etymology Dictionary.

46. Jespersen O. The Philosophy of Grammar. London: G. Allen and Unwin Ltd., 1924. 363 p.

47. Lorca F. G. La Maison de Bernarda Alba suivi de Noces de Sang. Gallimard, 1956.

48.Lototska K. English Stylistics (Textbook). Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 102 с.

49. Metzger E. The Lullaby in Yiddish Folk Song. Jewish Social Studies Journal, 1984.

50. Palmer F. R. Semantics. Cambridge University Press, 1981. 221 p.

51. Walsh W. S. Heroes and Heroines of Fiction, Classical Mediæval, Legendary. 1915.